

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostně právní

Katedra trestního práva

Restorativní justice

Diplomová práce

Restorative justice

Master thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

JUDr. Pavel Borčevský, Ph.D.

AUTOR PRÁCE

Bc. Jan Bláha

PRAHA

2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Praze, dne 1. března 2024

.....
Bc. Jan Bláha

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval JUDr. Pavlu Borčevskému, Ph.D. za cenné rady, odborné připomínky k tématu a vstřícnost při vedení mé diplomové práce. Díky patří též mé rodině, která mi byla vždy oporou.

Anotace

V úvodní části se práce věnuje základním principům, zásadám a hodnotám restorativní justice, a přitom zmiňuje několik možných definic tohoto pojmu. Na to navazuje výčet subjektů restorativní justice a jejich charakteristika. Další kapitoly se zaměřují na vývoj restorativní justice na našem území i v zahraničí a uvedeny jsou některé důležité dokumenty přijaté v souvislosti s restorativní justicí na mezinárodní úrovni. Výsledkem práce je analýza projevů restorativní justice v platné úpravě trestního práva v České republice, se zaměřením na trestní řád, trestní zákoník, zákon o obětech trestných činů a zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Výše uvedená analýza ústí v návrhy *de lege ferenda*, uvedené v poslední kapitole předkládané práce.

Klíčová slova

Trestní justice – restorativní justice – restorativní programy – alternativní tresty – odklony

Annotation

In the introductory part, the thesis deals with the basic principles, rules and values of restorative justice, while mentioning several possible definitions of this term. This is followed by a list of subjects of restorative justice and their characteristics. Other chapters focus on the development of restorative justice in our territory and abroad, and some important documents adopted in connection with restorative justice at the international level are presented. The result of the work is an analysis of the manifestations of restorative justice in the current regulation of criminal law in the Czech Republic, with a focus on the code of criminal procedure, the penal code, the law on victims of crimes and the law on justice in youth matters. The above-mentioned analysis results in proposals *de lege ferenda*, presented in the last chapter of the presented work.

Keywords

Criminal justice – restorative justice – restorative programs – alternative punishments – diversions

Obsah

Úvod.....	7
1 Definice pojmu restorativní justice	9
2 Principy a zásady restorativní justice.....	11
3 Cíle restorativní justice	15
4 Historie pojmu a koncepce restorativní justice.....	18
5 Vývoj restorativní justice v České republice.....	21
6 Restorativní a retributivní justice.....	24
7 Probační a mediační služba	27
8 Institut pro restorativní justici	29
9 Subjekty restorativní justice	30
9.1 Poškozený – oběť	30
9.2 Pachatel.....	31
9.3 Komunita.....	32
10 Restorativní justice v mezinárodním a evropském právu	34
10.1 Organizace spojených národů	34
10.2 Rada Evropy	37
10.3 Evropská unie	38
11 Projevy restorativní justice v platném trestním právu České republiky	39
11.1 Trestní zákoník	40
11.2 Trestní řád	44
11.3 Zákon o soudnictví ve věcech mládeže	49
11.4 Zákon o obětech trestných činů	52
11.5 Restorativní justice ve vězeňství.....	54
12 Restorativní programy	57
12.1 Principy a prvky restorativních programů.....	57

12.2	Mediace	58
12.3	Restorativní kruhy.....	59
12.4	Restorativní konference	60
12.5	Příklady restorativních programů v České republice.....	61
12.5.1	Mediace v trestním řízení	61
12.5.2	Building Bridges.....	62
12.5.3	Sociální centrum Kappa – Help	63
12.5.4	Vnímám i Tebe	63
12.6	Příklady restorativních programů v zahraničí.....	63
13	Návrhy de lege ferenda	65
	Závěr.....	69
	Seznam použité literatury.....	71

Úvod

„Restorativní justice není mapou, ale je kompasem“.¹ Zdánlivě jednoduchá věta, která je však dle mého názoru tou vůbec nejdokonalejší definicí restorativní justice. Celá řada autorů se v posledních desetiletích snažila tento nový fenomén definovat a nejinak tomu bude i v úvodní části předkládané diplomové práce. Pokud se přidržíme výše uvedeného příměru a vyjdeme z účelu obou uvedených předmětů – mapa poskytuje jasný obraz reálného stavu. Může být více či méně detailní, v různých měřítkách, ale vždy správná nebo chybná. Pro všechny uživatele platí stejně a všem nabízí stejné možnosti. Restorativní justice však tuto ambici nemá. Restorativní justice je myšlenkovým směrem, filosofií, konceptem nebo snad reakcí na současný stav trestní justice. Nabízí nové možné přístupy k řešení trestné činnosti, ne však v podobě přesně definovaných postupů a za užití bohaté odborné terminologie. Restorativní justice ukazuje nový směr, ale v každém jednotlivém případě je konkrétní cesta jiná. I vzhledem k tomu je v práci kladem důraz na představení základních principů, zásad a hodnot, které významným způsobem ovlivňují fungování onoho kompasu.

I navzdory výše uvedenému je vhodné na tomto místě nabídnout alespoň základní popis toho, co restorativní justice znamená. Pokud základním prvkem tradiční retributivní justice je zájem státu na potrestání pachatele trestného činu, pak základním prvkem restorativního přístupu je náprava porušeného vztahu mezi pachatelem a obětí. Zásadně tak proměňuje postavení pachatele, oběti i státu v rámci trestního řízení a tomu přizpůsobuje i jeho průběh. Projevuje se v zásadě ve dvou rovinách. Zaprvé jde o změnu nebo doplnění platné právní úpravy v oblasti trestního práva. Za nejvýraznější projevy restorativní justice v této rovině lze považovat odklony, alternativní tresty nebo mediaci, o nichž bude blíže pojednáno. Zadruhé, a to dle mého názoru především, se restorativní justice musí nezbytně projevit ve změně myšlení osob zúčastněných na trestním řízení. Žádná, byť *seberestorativnější* norma, nemůže být správně (perspektivou restorativní justice) vykládána a aplikována, pokud je prováděna *lidmi*, kteří neznají hodnoty, na jejichž podkladě vznikla. Slovo *lidé* se bude objevovat na vícero místech v předkládané práci, protože pro restorativní justici jde o významný prvek všech

¹ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-9029-981-4. Str 8.

procesů. Jednotliví lidé zapojení do trestního řízení nejsou pouze subjekty, stranami či orgány, ale především *lidmi*, kteří se za společného úsilí snaží řešit příčiny i následky trestné činnosti.

V dalších kapitolách práce je nastíněn vývoj restorativní justice v České republice, který byl do značné míry ovlivněn přístupem k restorativní justici v dalších státech nejen Evropy. Významnou roli při postupném zavádění restorativních prvků do právní úpravy trestního práva hrály i mezinárodní organizace a jimi přijímané dokumenty, zejména pak Organizace spojených národů, Rada Evropy a Evropská unie. V práci nechybí ani vymezení principiálních rozdílů restorativní a tradiční trestající justice, jakož i podrobnější popis základních subjektů restorativních procesů. Ústřední část práce tvoří analýza projevů restorativní justice v platné právní úpravě v České republice, na niž navazuje kapitola věnovaná návrhům *de lege ferenda*.

Cílem práce je představení základních principů, zásad a hodnot restorativní justice a jejich srovnání s projevy v platné právní úpravě v České republice. V kapitole věnující se prvkům restorativní justice v rámci trestního zákoníku, trestního řádu, zákona o soudnictví ve věcech mládeže, zákona o obětech trestných činů a zákonů upravujících vězeňství se uplatňuje především metoda deskriptivní a analytická. Závěry a návrhy *de lege ferenda* využívají metod analýzy a syntézy poznatků odborné literatury a komparace platné právní úpravy s principy, zásadami a hodnotami restorativní justice.

1 Definice pojmu restorativní justice

Pod relativně obecný pojem *justice* lze subsumovat řadu institucí, činností těchto institucí, jakož i dalších prvků. Obecně se pojmem *justice* míní soustava soudních orgánů (někdy širěji soustava orgánů činných v trestním řízení, soudních orgánů civilních a dalších orgánů veřejné moci), případně činnost výše uvedených institucí. Při značném zúžení a zjednodušení lze pojem *justice* jednoslovně vyložit jako *soudnictví*.² V jiných jazycích nabývá ovšem slovo *justice* i jiných významů. Ku příkladu v anglickém jazyce se výrazem *justice* míní spravedlnost, oprávněnost, nebo správnost. Další významy anglického *justice* se kryjí s těmi v českém jazyce.³ Pod přívlastkem restorativní pak lze rozumět *obnovující*, *obnovovací* nebo *znovuobnovující*.⁴

V kontextu předkládané diplomové práce je ale třeba vykládat pojem *restorativní justice* poněkud odlišně, než-li je nastíněno výše – za užití prostého výkladu obou slov. Restorativní justici není v žádném případě možné vnímat jako ucelený systém orgánů a institucí, které nahrazují nebo by měly nahradit *tradiční* trestní justici. Ostatně těch orgánů, které by byly ryze restorativní nebo které by vznikly výhradně na podkladě učení zastánců restorativní justice, je minimální množství. Pokud bude *tradiční* justice vnímána více jako proces směřující k určitému cíli než jako pouhý souhrn institucí, pak je třeba vnímat *restorativní* justici jako *změnu* tohoto procesu – jako souhrn opatření, které si kladou za cíl změnit proces jako takový, jakož i jeho výsledky a dopady.

Způsobů, jak vnímat a chápat restorativní justici, existuje celá řada. Někteří autoři ji označují za *filosofii* a *reakci* na klasickou trestní justici⁵, jiní za nový *koncept* zacházení s pachateli.⁶ Howard Zehr, neznámý označován jako otec restorativní justice, popisuje restorativní justici pomocí odlišnosti od retributivní justice, a to konkrétně jako posuzování protiprávních činů proti lidem, nikoliv vůči

² *Justice* [online]. Slovník-cizích-slov.abz.cz. [cit. 8. 2. 2024]. Dostupné z: https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?cizi_slovo=justice&typ_hledani=prefix.

³ *Justice* [online]. Slovníky.lingea.cz. [cit. 8. 2. 2024]. Dostupné z: <https://slovníky.lingea.cz/anglicko-cesky/justice>.

⁴ *Restorativní* [online]. Slovník-cizích-slov.abz.cz [cit. 8. 2. 2024]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/restorativni>.

⁵ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. *Restorativní justice*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2022. ISBN 978-80-7251-536-3. Str. 6.

⁶ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9. Str. 23.

státu.⁷ Výše uvedené lze shrnout tak, že restorativní justice je relativně nový koncept náhledu na tradiční retributivní trestní justici a trestní proces, který se mnohými prostředky, aplikovanými do stávajícího systému, snaží částečně upozadit zájem společnosti (státu) na potrestání pachatele, a naopak více do popředí přesunout zájmy jednotlivce – zvláště oběti, poškozeného, ale také všech dalších osob dotčených protiprávním jednáním. Pokud ústředním motivem retributivní justice bylo potrestání pachatele, pak ústředním motivem restorativní justice je náprava porušených vztahů. Restorativní přístup se projevuje jak v hmotněprávních, tak v procesněprávních normách trestního práva, o čemž bude detailněji pojednáno dále.

Masopust Šachová ke vztahu nápravy a restorativní justice, jakož i k samotnému definování pojmu restorativní justice uvádí: „*Restorativní justice je na nejobecnější úrovni jiný pohled na to, jak nazíráme trestný čin a jak řešíme jeho následky. Když to hodně zjednoduším: klasickému trestnímu řízení jde primárně o to, že byly porušeny právní normy, je potřeba najít pachatele a toho potrestat. Restorativní justice říká, že středobodem našeho zájmu by mělo být to, že jsou narušeny mezilidské vztahy, že někomu vznikla újma a že z toho někomu vznikají závazky.... Restorativní justici jde hlavně o to, aby ten člověk přijal a pochopil svoji odpovědnost, aby pochopil, co tomu druhému člověku způsobil. A aby na to mohl reagovat a snažit se tu újmu v nejširším slova smyslu odčinit nebo přispět nějakým způsobem k náhradě“.*⁸

Zehr si uvědomuje nesnadnost definování restorativní justice, přesto předkládá návrh definice: „*Restorativní justice je proces, jenž v maximální možné míře zapojuje všechny, kterých se daná trestná činnost dotkla. Restorativní justice usiluje o maximální možnou míru uzdravení a obnovu trestným činem narušených vztahů a za tímto účelem účastníkům umožňuje společně identifikovat způsobené újmy a vzniklé potřeby a od nich se odvíjející povinnosti a závazky“.*⁹

⁷ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restorativní justice*. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-075-8. Str. 21.

⁸ URBANOVÁ, Anna. *Žádný právník by neměl dostudovat, aniž by věděl, co je restorativní justice* [online]. Rozhovor s Petrou Masopust Šachovou. Heroine.cz, 25. 11. 2020. [cit. 8. 2. 2024]. Dostupné z: <https://www.heroine.cz/spolecnost/3585-zadny-pravnik-by-nemel-dostudovat-aniz-by-vedel-co-je-restorativni-justice>.

⁹ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-9029-981-4. Str. 26.

2 Principy a zásady restorativní justice

Principy se v kontextu restorativní justice míní obecná východiska, ze kterých autoři vychází, naproti tomu zásadami lze rozumět určitá pravidla, hodnoty a vodítka při uplatňování restorativních postupů. Jako tři základní principy restorativní justice uvádí Howard Zehr následující:

1. Trestný čin je narušením lidské integrity a mezilidských vztahů.
2. Trestný čin vytváří povinnost a závazky.
3. Hlavním závazkem je dát věci do pořádku.¹⁰

Zehr v těchto třech základních východiscích definuje trestný čin a trestní odpovědnost pachatele ve světle restorativního přístupu.

Ad 1) Trestným činem vzniká újma nejen společnosti – komunitě, ale především poškozenému – oběti. Tím se jak z komunity, tak z oběti stávají ústřední subjekty restorativního přístupu.

Ad 2) Povinnosti a závazky vznikají v souvislosti s trestným činem nejen pachateli, ale také společnosti, která má vyvinout úsilí k nápravě všech narušených vztahů.

Ad 3) Hlavním cílem restorativního procesu je obnova – náprava – vztahů porušených protiprávním jednáním. Právě v tomto bodě lze spatřovat nejvýraznější odlišnost od trestající – retributivní – justice.¹¹

Na podkladě výše uvedených tří základních principů restorativní justice Zehr dovozuje tři základní pilíře restorativní justice. Těmi jsou:

1. Restorativní justice se zaměřuje na újmy způsobené trestným činem.
2. Trestný čin a způsobená újma vede k závazkům a povinnostem.
3. Restorativní justice podporuje angažovanost a účast.¹²

Strémy definuje šest základních principů restorativní justice. Jde o vymezení ryze teleologické – principy se neomezují pouze na vymezení základních východisek, ale relativně určitě představují to, čeho má být jejich aplikací dosaženo. Jde o:

1. Podporu a odškodnění poškozených.
2. Vzbuzení pocitu odpovědnosti u pachatelů za trestné činy.

¹⁰ Tamtéž. Str. 14.

¹¹ Tamtéž. Str. 14 – 15. Srov. DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. *Restorativní justice*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2022. ISBN 978-80-7251-536-3. Str. 7 – 8.

¹² Tamtéž. Str. 15 – 17.

3. Dosažení dialogu vedoucího k porozumění.
4. Náprava důsledků činu.
5. Zabránění recidivě.
6. Reintegrace pachatele a poškozeného.¹³

Uvedené restorativní principy představují určité mantinely, ve kterých se pohybují subjekty procesu. Zároveň také nastiňují to, jakým způsobem by měl proces probíhat a co je jeho cíli.

Mezi subjekty procesu patří pachatel, poškozený a společnost – řadou autorů označována přesněji jako *komunita*. Za členy komunity lze považovat všechny, kteří mohou být trestným činem přímo či nepřímo dotčeni. Nelze si však představovat komunitu v běžném slova smyslu, tj. obvykle množství lidí se vztahem k určitému teritoriu. Nejde ani o společnost jako celek – ta totiž není prakticky nikdy v celém svém rozsahu, byť i nepřímo, zasažena jednotlivým trestným činem. Pro komunitu v kontextu restorativní justice platí, že jde o množinu zasažených jedinců, mezi kterými ale zpravidla existovaly vztahy již před protiprávním jednáním pachatele. Vymezení subjektů pak svého významu nabývá ve vztahu k trestnímu procesu. Jak již bylo uvedeno výše – restorativní justice se nesnaží o nahrazení současného systému jako celku, ale o jeho doplnění a částečnou úpravu. Jedním z významných principů je právě participace klíčových subjektů, tedy pachatele, poškozeného a komunity. To ovšem nevylučuje účast také jiných subjektů – zejména orgánů veřejné moci.¹⁴

Vedle principů restorativní justice, tedy jakéhosi pomyslného *hřiště*, lze identifikovat celou řadu zásad tvořících pomyslná *pravidla hry*. Mezi zásady restorativní justice lze zařadit: účast, vyrovnání, zapojení společnosti, zločin patřící jednotlivcům, flexibilita praxe, rovnost, zapojení obětí, přijetí odpovědnosti, pochopení, respekt, snížení recidivy, reintegrace, „vyléčení“ bolesti a mnoha dalších.¹⁵

¹³ STRÉMY, Tomáš. Teoreticko-metodologické východiská restorativnej justície. In: *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Ed. Tomáš Strémy. Praha: Leges, 2014, s. 60-72. ISBN 978-80-7502-034-5. Str. 64 – 66.

¹⁴ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-9029-981-4. Str 17 – 19.

¹⁵ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-075-8. Str. 26 – 28. Srov. DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. *Restorativní justice*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2022. ISBN 978-80-7251-536-3. Str.

Principy, zásady a hodnoty restorativní justice jsou vzájemně úzce provázané. Principy nelze vykládat bez kontextu zásad a naopak. Je vhodné doplnit, že výčet principů a zásad uvedený shora je pouze demonstrativní. Je zřejmé, že v odborné literatuře by bylo možné dohledat celou řadu dalších principů a zásad, které by v různé šíři i hloubce odrážely autorův pohled na koncepci restorativní justice. Shoda mezi autory nepanuje ani na samotné definici restorativní justice. To je dáno částečně tím, že neexistuje robustní institucionální zajištění, o jehož vytvoření ale restorativní justice ani neusiluje. Částečně je to dáno také tím, že neexistuje žádný kodex v oblasti trestního práva, který by nabízel legální definici tohoto pojmu. Dle názoru autora je ale tím hlavním důvodem, proč je restorativní justici tak nesnadné definovat, to, v jakém stádiu vývoje se restorativní justice nachází. Je třeba uvažovat, že jde o koncepci velmi novou, zvláště ve srovnání s tradičním trestním soudnictvím. Zároveň jde o přístup, který se vůči tradiční retributivní justici vymezuje jen částečně a uznává řadu přínosů, které trestající justice nesporně má. Autor má za to, že vzhledem k rané fázi, ve které se restorativní justice nachází, je možné ji popsat toliko jako *změnu*. Kdo, co a jak se má změnit je stále předmětem diskurzu, proto to jen stěží může být součástí obecně přijímané a všeobsahující definice.

Harry Mike a Howard Zehr představili v souvislosti s aplikací restorativního přístupu deset tzv. vodítek. Ty je možné vnímat jako určitý návod k dosahování cílů restorativní justice. Vodítka reflektují nastíněné principy a zásady restorativní justice, kterým autoři dávají praktičtější obrysy v podobě konkrétních úkolů:

- 1. Zaměř se na způsobené škody spíše než na pravidla a normy, které byly porušeny.*
- 2. Ukaž svůj rovný zájem o poškozeného i pachatele, do procesu řešení zapoj obě tyto strany.*
- 3. Usiluj o satisfakci poškozených, zplnomocňuj je a reaguj na potřeby, které jsou pro ně důležité.*
- 4. Podporuj pachatele, pomáhej jim porozumět přijmout jejich závazky a pomáhej jim tyto závazky splnit.*

6 – 8. Srov. ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-9029-981-4. Str 24 – 25.

5. *Měj na paměti, že závazky mohou být pro pachatele nepříjemné, ale nikdy by pro něho neměly být zamýšlenou újmou. Vždy by měly být splnitelné a dosažitelné.*
6. *Vytvářej příležitosti pro dialog mezi poškozeným a obviněným, a to v přímé či nepřímé podobě.*
7. *Hledej smysluplné způsoby, jak do procesu řešení zapojit komunitu. Reaguj na příčiny a kořeny trestné činnosti.*
8. *Podporuj proces spolupráce a reintegrace poškozeného a pachatele a dávej těmto principům přednost před nátlakem a izolací.*
9. *Věnuj pozornost neúmyslným důsledkům tvého počínání a neplánovaným dopadům programu.*
10. *Při své práci respektuj všechny zúčastněné strany – poškozené, pachatele a kolegy v justici.¹⁶*

¹⁶ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-9029-981-4. Str 28.

3 Cíle restorativní justice

Téma cílů restorativní justice úzce souvisí s jejími principy a zásadami. Variabilita cílů je dána širší vymezení principů, zásad, hodnot a pravidel, ze kterých jsou ony cíle vyvozovány. Stejně jako u definice, principů a zásad není možné poskytnout taxativní výčet cílů, ke kterým restorativní přístup směřuje a na kterém by panovala všeobecná shoda.

Strémy uvádí tři základní principy (reparace, zapojení zainteresovaných stran a transformace v komunitách, úloha vlády a vztahů), ze kterých vyvozuje dílčí cíle. Mezi ty nejdůležitější lze zařadit zaměření pozornosti na dialog, zapojení zúčastněných stran v co největší míře, účast komunity a přehodnocení role vlády a jednotlivých komunit. Za primární cíl, společný všem třem uvedeným principům, označuje Strémy nápravu škod v maximální možné míře.¹⁷ Obnova škod je primárním cílem restorativní justice též podle Howarda Zehra.¹⁸ Na tomto místě je třeba zdůraznit, že se nejedná o náhradu škody v legálním slova smyslu. Cíle restorativní justice nelze redukovat na pouhé uvedení věcí v předešlý stav, případně jejich náhradu, finanční kompenzaci nebo omluvu. To vše v určité míře může být součástí restorativního procesu, ale jedná se toliko o komponenty tohoto procesu, nikoliv jeho cíle. Proces směřující k primárnímu cíli, tedy obnově či nápravě škod, se bude velmi lišit, a to zejména v závislosti na spáchaném trestném činu. Lze považovat za fakt, že každý trestný čin je originální. Stejně tak bude originální i proces, který bude směřovat k onomu obecnému cíli. Cíl – tedy obnova škod – bude ale v reálném, materiálním prostředí nabývat zcela odlišných podob. Uvažujme ku příkladu tři trestné činy – krádež, poškození cizí věci a obchodování s lidmi. Každý z uvedených trestných činů způsobí zcela odlišné následky, jejichž náprava či obnova je v různé míře (ne)možná. U trestného činu krádeže by za obnovu škod bylo možné považovat vydání věci majiteli, naproti tomu u poškození cizí věci je situace již komplikovanější, vzhledem ke změně na věci. V zásadě platí, že čím závažnější trestný čin je spáchán, tím obtížnější bude dosahování primárního cíle restorativního procesu. Lze pak uvažovat, jestli je možné cíle dosáhnout v případě spáchání jakéhokoliv trestného činu.

¹⁷ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restorativní justice*. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-075-8. Str. 82 – 84.

¹⁸ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-9029-981-4. Str. 20.

Nejzávažnější trestné činy způsobují tak mimořádně závažné následky, že je jejich obnova téměř nepředstavitelná. V případě těchto trestných činů je třeba si pod obecným cílem představit nejintenzivnější možné uplatnění potřeb oběti za maximálního přispění všech dalších zúčastněných stran. Za naplnění tohoto cíle tedy není možné považovat pouze jeho *dosažení*, ale také jeho *dosahování* při plném uplatnění všech dostupných prostředků.

Zehr primární cíl restorativní justice, tedy nápravu škod, rozděluje do dvou dimenzí. První, výše popsaná, je reakce na způsobenou újmu. Druhou, neméně důležitou, je zkoumání příčin, které vedly ke spáchání trestného činu. Poznání příčin nemá vést k omluvě pachatele nebo bagatelizaci spáchaného činu, ale k porozumění tomu, co pachatele k protiprávnímu jednání vedlo. Jedině tak bude možné vést efektivní restorativní proces, který naplní svůj cíl v obou dimenzích.¹⁹

Susan Sharpe popisuje tři základní cíle restorativní justice jako přenechání rozhodování těm, kteří byli trestným činem zasaženi, podpora obnovujícího procesu v rámci naplňování trestní spravedlnosti a snížení pravděpodobnosti recidivy.²⁰

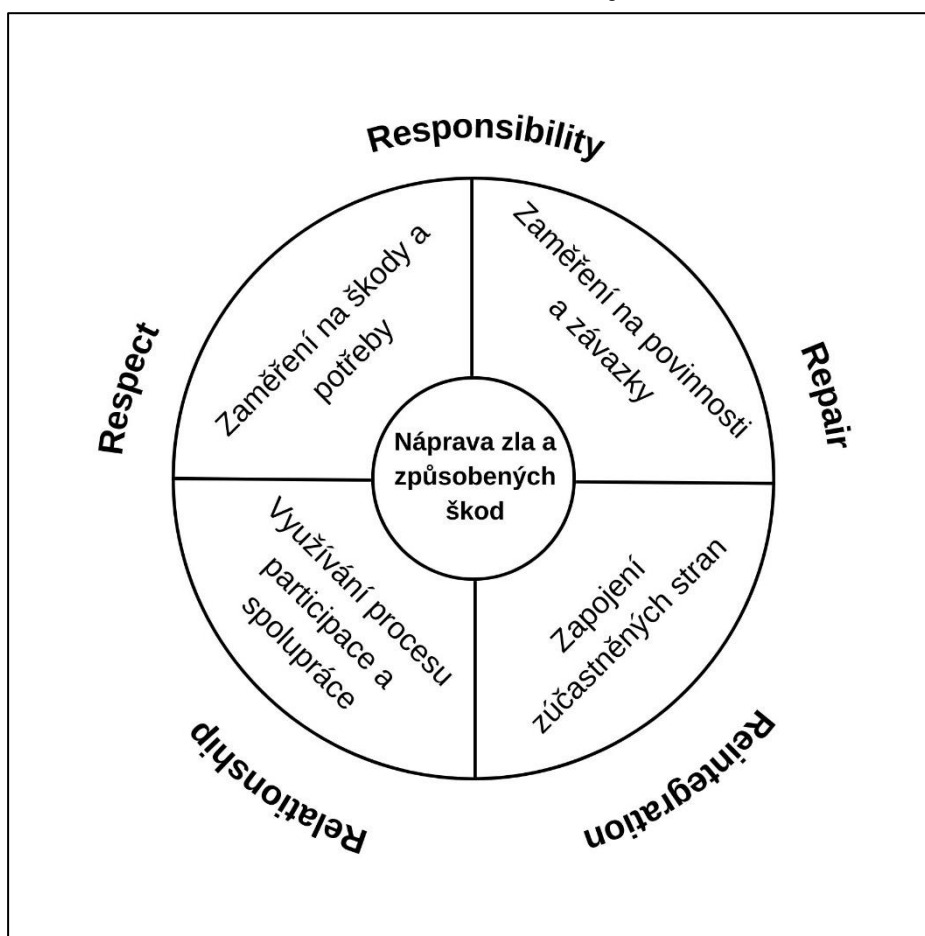
Níže je uvedeno grafické zobrazení primárního cíle restorativní justice a čtyř hlavních dílčích cílů, které se při dosahování obnovy způsobených škod uplatňují. Na okraji kruhového zobrazení je uvedeno pět takzvaných R – *Responsibility, Repair, Respect, Relationship a Reintegration*. Ty je možné vnímat jako stručné a výstižné shrnutí základních principů restorativní justice, které mají zásadní vliv jak na dílčí cíle, tak na dosahování primárního cíle restorativní justice. *Relationship* – vztah – je výrazem toho, že každým trestným činem byl narušen určitý vztah. *Repair* – náprava – je pak základním procesem v rámci restorativního přístupu k řešení trestné činnosti. *Respect* – respekt – je nedílnou součástí procesu. Nejde při tom o respekt pouze k jedné zúčastněné straně, ale ke všem zúčastněným, včetně pachatele. Tomu musí být nabídnuto takové prostředí, ve kterém bude mít maximální prostor pro nápravu narušených vztahů. *Responsibility* – odpovědnost

¹⁹ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-9029-981-4. Str 20 – 22.

²⁰ SHARPE, Susan. *Restorative justice: a vision for healing and change*. Edmonton: Edmonton Victim Offender Mediation Society, 1998. ISBN 978-0968-35950-1. Převzato z: ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-9029-981-4. Str 26.

– je nezbytnou vlastností všech zúčastněných. Primární je odpovědnost pachatele za spáchaný trestný čin, stejně tak důležitá je ale odpovědnost i dalších subjektů v rámci restorativního procesu. *Reintegration* – reintegrace – je princip uplatňující se zejména mezi komunitou a pachatelem. Je nutné, aby pro pachatele existovala reálná možnost znovu začlenění do společnosti. V opačném případě dochází k izolaci pachatele a zvýšení rizika recidivy.²¹

Obrázek 1: Cíle restorativní justice

Zdroj: vlastní zpracování, data z: ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-9029-981-4. Str 23 – 24. Srov. *The 5 'R's of Restorative Justice: Are They Always Applicable?* [online]. Restorative Solutions. Dostupné z: <https://www.restorativesolutions.org.uk/news/the-5-r-s-of-restorative-justice-are-they-always-applicable>.

²¹ *The 5 'R's of Restorative Justice: Are They Always Applicable?* [online]. Restorative Solutions. [cit. 11. 2. 2024]. Dostupné z: <https://www.restorativesolutions.org.uk/news/the-5-r-s-of-restorative-justice-are-they-always-applicable>.

4 Historie pojmu a koncepce restorativní justice

S prvními koncepcemi restorativní justice, jako snahy o změnu, doplnění a obohacení retributivní justice a nové pojetí reakce na spáchaný trestný čin, se lze setkat v 70. letech 20. století. Kolébkou alternativního přístupu k trestnímu procesu byly státy anglosaského právního prostoru, zejména Spojené státy americké, Kanada, Velká Británie, Austrálie a Nový Zéland. Od 70. let působí v Kanadě probační úředníci, kteří fungují jako mediátoři ve vztahu pachatele a oběti, přičemž hlavním smyslem tohoto dialogu je pachatelovo pochopení následků, které způsobil a nelézání cest, které by vedly k jejich napravení. Jednou z prvních a zároveň nejvýznamnějších odborných prací, která se široce věnuje konceptu restorativní justice, je monografie Howarda Zehra *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice* z roku 1990.²² Pojem restorativní justice je ale významně starší. Pravděpodobně prvním textem, ve kterém se pojem restorativní justice objevuje, je *The Christian Examiner and Church of Ireland Magazine* z roku 1834. Následují další texty z 19. století, kterými jsou např. *The Signs of the Times* nebo *Thoughts on a Continuation of the Book of Common Prayer used in the Church of England*. Význam pojmu restorativní justice je ale v těchto textech nejasný, pravděpodobně spojený s křesťanskou naukou, a není tedy možné je označovat za počátek koncepce moderní restorativní justice. Pravděpodobně poprvé se pojem restorativní justice, v dnešním významu, objevuje v díle *Beyond Restitution: Creative Restitution* Alberta Eglashe, který je tak označován za otce tohoto termínu. Sám Howard Zehr, který tento termín poprvé užije v článku *Retributive Justice, Restorative Justice* z roku 1985, uvádí, že se s výrazem *restorativní justice* poprvé setkal v díle Alberta Eglashe. Zehr u pojmu setrvá a užívá jej v mnoha následujících dílech s tím, že alternativní koncepci přístupu k řešení trestné činnosti rozvíjí právě pod tímto pojmem. Ve své tvorbě je ovlivněn mimo jiné také Randy Barnettem a jeho odborným článkem *Restitution: A New Paradigm of Criminal Justice* z roku 1977. V roce 2002 publikuje Zehr *The Little Book of Restorative Justice*, která společně s *Changing Lenses* a článkem

²² URBANOVÁ, Anna. *Žádný právník by neměl dostudovat, aniž by věděl, co je restorativní justice* [online]. Rozhovor s Petrou Masopust Šachovou. Heroine.cz, 25. 11. 2020. [cit. 11. 2. 2024] Dostupné z: <https://www.heroine.cz/spolecnost/3585-zadny-pravnik-by-nemel-dostudovat-aniz-by-vedel-co-je-restorativni-justice>. Srov. DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. *Restorativní justice*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2022. ISBN 978-80-7251-536-3. Str. 8.

Retributive Justice, Restorative Justice tvoří nejvýznamnější díla teoretického základu restorativní justice. Již od počátku tisíciletí je tak Howard Zehr nazýván otcem restorativní justice.²³

Ideje, na kterých restorativní justice stojí, jsou ovšem staré jako lidstvo samo. Již odnepaměti bylo třeba reagovat na negativní, protiprávní, trestné činy členů určitého společenství, které významným způsobem narušovaly chod dané společnosti. Způsoby, jak na takové jednání reagovat, se různí nejen v čase, ale i v místě. Dleštíková upozorňuje na konsenzuální způsoby řešení sporů ve starověké Číně, které vycházely z učení buddhismu a konfucianství. S obdobnými metodami řešení sporů, které sledují harmonii a nápravu porušených vztahů, se lze setkat i v jiných dávných společenstvích – například v Africe nebo na Novém Zélandu.²⁴

V euroatlantickém kontextu se o prvních restorativních prvcích v trestním soudnictví dá hovořit až od 50. let 20. století. V té době výrazně sílí kritika retributivní justice, která nedokázala zabránit zvyšování kriminality, resocializovat pachatele nebo dostatečně ochránit oběti. Zároveň jde také o období významného rozvoje lidských práv, které je třeba reflektovat mimo jiné i v trestním řízení. Proto sílí snahy o nalezení nových přístupů k řešení kriminality. První restorativní programy přímo staví na tradicích původních obyvatel a jejich kultur. Příkladem lze uvést tzv. kruhy uzdravení z Kanady nebo tzv. skupinové rodinné konference z Nového Zélandu. Určitého sjednocení, teoretického základu a zastřešení pod společný pojem *restorativní justice* se těmto metodám dostává až v průběhu 70., 80. a 90. let 20. století.²⁵ Na přelomu tisíciletí se restorativní justice postupně stává všeobecně přijímaným přístupem v oblasti trestní politiky. O tom svědčí mimo jiné rezoluce Ekonomické a sociální rady Organizace spojených národů z roku 2002, která uvádí, že členské státy by měly uvážít formulování národních strategií a politik s přihlédnutím k principům a zásadám restorativní justice. Odkazy na

²³ GADE, Christian B. N. *Restorative Justice: History of the Term's International and Danish Use*. In: *Nordic Mediation Research*. Ed. Anna Nylund, Kaijus Ervasti, Lin Adrian. Londýn: Springer Open, 2018, s. 27-40. ISBN 978-3-319-73018-9. Str. 28-30.

²⁴ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. *Restorativní justice*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2022. ISBN 978-80-7251-536-3. Str. 8.

²⁵ NOVOTNÝ, Štefan. *Projevy restorativní justice v trestním právu*. Praha, 2022. Diplomová práce. Policejní akademie České republiky v Praze, Fakulta bezpečnostně právní, Katedra trestního práva. Vedoucí práce JUDr. Tereza Dleštíková, Ph.D. Str. 14.

restorativní justici se objevují také v materiálech Evropské komise pro efektivitu soudnictví z roku 2007 a ve směrnici Evropského parlamentu a Rady číslo 2012/29/EU z 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV.²⁶

²⁶ GADE, Christian B. N. Restorative Justice: History of the Term's International and Danish Use. In: *Nordic Mediation Research*. Ed. Anna Nylund, Kaijus Ervasti, Lin Adrian. Londýn: Springer Open, 2018, s. 27-40. ISBN 978-3-319-73018-9. Str. 31-32. Srov. Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU.

5 Vývoj restorativní justice v České republice

V zemích s kontinentální právní kulturou se prvky restorativní justice začaly uplatňovat později, než tomu bylo v zemích anglosaského právního prostoru. To zejména kvůli tomu, že kontinentální trestní proces stojí na přísné formalizaci a orgány do něj zapojené právo nevytváří, ale toliko aplikují. Naproti tomu ve státech anglosaské právní kultury orgány veřejné moci při řešení konkrétních případů právo nejen aplikují, ale zároveň i tvoří a mají významně širší možnosti volby vhodného postupu v daném případě. Na našem území, jakož i v dalších státech kontinentální Evropy, proto bylo nezbytným předpokladem pro zavádění restorativních prvků do trestní justice přijetí odpovídající právní úpravy, která by dala soudním orgánům formální podklad pro využívání alternativních přístupů při řešení trestné činnosti. Nová právní úprava, reflektující koncept restorativní justice, však nebyla přijímána jen za účelem zefektivnění trestního řízení nebo účinnějšího boje s recidivou. V přijímaných právních předpisech se postupně odrážela řada principů a zásad restorativní justice, kdy mezi ty nejdůležitější patřilo významné posílení práv poškozených a jejich zapojení do procesu.

Od počátku 21. století byla v České republice přijata řada právních předpisů odrážejících restorativní přístup při řešení trestné činnosti. Jedním z prvních a zároveň nejdůležitějších, byl zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě. V § 4 zákona je vymezena činnost Probační a mediační služby, která mimo jiné „vytváří ve vhodných případech předpoklady k tomu, aby věc mohla být projednána v některém ze zvláštních druhů trestního řízení, vazba mohla být nahrazena jiným opatřením, mohl být uložen a vykonán trest nespojený s odnětím svobody, mohl být těhotné ženě nebo matce pečující o dítě do jednoho roku věku odložen nebo přerušen výkon trestu odnětí svobody uložený za zvlášť závažný zločin, mohlo být uloženo a vykonáno vhodné přiměřené omezení, přiměřená povinnost nebo jiné opatření při podmíněném propuštění anebo mohl být odsouzený podmíněně propuštěn“.²⁷ Ještě předtím, v roce 1997 je přijat zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestných činů a v návaznosti na něj o 16 let později, v roce 2013, zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, o kterém bude detailněji pojednáno dále. Zároveň s tím dochází v prvních

²⁷ Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě v posledním znění.

dvou desetiletích 21. století k významným novelám hmotněprávní i procesněprávní úpravy v oblasti trestního práva. Mezi nejdůležitější novely zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu, patří zavedení institutu narovnání, podmíněného zastavení trestního stíhání, podmíněného odložení podání návrhu na potrestání nebo dohody o vině a trestu. Také nový trestní zákoník, zákon č. 40/2009 Sb., obsahuje řadu prvků restorativního charakteru. Jde přitom zejména o nově zaváděné sankce, nespojené s trestem odnětí svobody, kdy tou nejnovější je trest zákazu držení a chovu zvířat, zavedený novelou trestního zákona č. 114/2020 Sb. Jako *lex specialis* k obecné procesní i hmotné úpravě v oblasti trestního práva je v roce 2003 přijat zákon 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže ze protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže.²⁸

Institut pro restorativní justici vznikl v roce 2019 „*aby dlouhodobě a systémově podporoval zapojení restorativních principů, přístupů a programů do oblasti trestní justice*“.²⁹ Restorativní justice se v roce 2021 objevuje také v Programovém prohlášení vlády České republiky, které v kapitole Spravedlnost a právo uvádí: „*Budeme prosazovat rozšíření konceptu restorativní justice v návaznosti na Strategii restorativní justice pro ČR a podpoříme rozšíření konceptu probačních domů*“.³⁰

Strategie restorativní justice pro Českou republiku, na kterou odkazuje mj. i výše zmíněné Programové prohlášení vlády, je materiál uveřejněný v březnu 2021 Institutem pro restorativní justici. Materiál vznikl v rámci projektu *Restorative Justice: Strategies for Change* ve spolupráci s Českou kriminologickou společností, Institutem pro kriminologii a sociální prevenci, Ministerstvem spravedlnosti, Probační a mediační službou a Vězeňskou službou České

²⁸ KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice*. Sborník příspěvků a dokumentů. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. ISBN 80-7338-021-8. Str. 17. Srov. RABUŠICOVÁ, Sabina. *Restorativní justice a její pohled na řešení trestné činnosti*. Brno, 2022. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce prof. JUDr. Věra Kalvodová, Dr. Str. 22-23.

²⁹ *Restorativni-justice.cz* [online]. Institut pro restorativní justici. [cit. 12. 2. 2024]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/institut/#o-nas>.

³⁰ *Programové prohlášení vlády České republiky* [online]. Praha: Vláda České republiky, 2022. [cit. 12. 2. 2024]. Dostupné z: <https://vlada.gov.cz/assets/jednani-vlady/programove-prohlaseni/programove-prohlaseni-vlady-Petra-Fialy.pdf>. Str. 51.

republiky. Strategie představuje impulzy k jejímu vzniku, její cíle, jakož i základní principy, zásady a hodnoty restorativní justice.³¹

³¹ *Strategie restorativní justice pro Českou republiku* [online]. Praha: Institut pro restorativní justici, 2021. [cit. 12. 2. 2024]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2021/03/PROHLEDNOUT-STRATEGII-RJ-PRO-CR.pdf>.

6 Restorativní a retributivní justice

Tradiční trestní justice byla vystavěna na pojmu retribuice, nebo-li odplaty. Tento přístup reaguje na pachatelovo porušení právních norem, za které ukládá pachateli sankce – tresty. Trest mimo jiné nese odplatnou funkci, která společně s dalšími funkcemi sleduje naplnění primárního účelu trestu, tj. ochrana společnosti před pachateli trestné činnosti. Ústředním subjektem retributivní justice je pachatel, kterého je třeba potrestat. Trestní odpovědnost pachatele za spáchaný protiprávní čin vzniká naplněním skutkové podstaty, tedy i jejího objektu – porušením nebo ohrožením státem chráněného zájmu. Pachatel se tedy dopouští činu, který není primárně vnímán jako narušení určitého vztahu, ale jako porušení norem veřejného práva a porušení nebo ohrožení státem chráněných zájmů. V reakci na to stát pachatele stíhá a trestá. Jako završení retributivního procesu tradiční justice vnímá uložení a vykonání trestu. Právě trestu je v rámci retributivní justice věnována mimořádná pozornost. Trest se stává nositelem toho, čeho chce klasická retributivní justice dosáhnout – potrestat pachatele a působit tak preventivně na něj i na celou společnost. Zejména ukládání trestů má pak být tím, co chrání společnost před kriminalitou. Retributivní justici ale nelze vnímat jako jeden univerzální systém bez jakéhokoliv vývoje, který by si neuvědomoval své nedostatky, nepřinášel nic pozitivního a jen slepě sledoval trestání odsouzených. Retributivní justice za dlouhou dobu své existence prošla mnohými změnami, které více či méně reflektovaly nové potřeby a nedostatky v té které době. V Evropě lze o klasické retributivní justici hovořit přibližně od 12. století, tedy od vzniku prvních státních útvarů. Postupně vzniká trestní monopol státu, který tvoří trestní politiku a podle ní trestá protiprávní činy. Vztah, k jehož porušení trestným činem došlo, se tak dostává do pozadí, stejně tak i snahy o jeho nápravu. Na důležitosti naproti tomu nabývá zájem státu na potrestání pachatele a snaha o ochranu společnosti jako celku. V průběhu staletí se objeví množství snah o změnu systému trestní justice. Ty se soustředí především na pachatele, jeho práva a postavení v trestním procesu, a také na trestní sankce.³²

V níže uvedené tabulce autor předkládané práce sleduje nejdůležitější dělicí body mezi retributivní a restorativní justicí. V levém sloupečku je uveden

³² KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice*. Sborník příspěvků a dokumentů. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. ISBN 80-7338-021-8. Str. 5-8.

daný problém, hodnota či princip a v následujících dvou je pak uveden náhled retributivní, respektive restorativní perspektivou. Je třeba zdůraznit, že se jedná o momenty, ve kterých restorativní justice určitým způsobem reaguje na aktuální stav trestní justice. Existuje ale řada prvků tradiční retributivní justice, které se vyvíjely po různě dlouhou dobu a které své uplatnění najdou i v teoreticky ryze restorativním pojetí trestního soudnictví. Sloupec pod hlavičkou retributivní justice je tedy třeba vnímat jako určitý demonstrativní výčet současných problémů v oblasti trestní justice, o kterých se vede diskuse. Body pod hlavičkou restorativní justice jsou pak určitým návrhem řešení, možnou odpovědí na daný problém či spornou otázkou.

Tabulka 1: Retributivní a restorativní justice

	Retributivní justice	Restorativní justice
Definice trestného činu	Porušení právní normy	Porušení osobních vztahů, způsobení újmy osobě
Porušení normy	Vznik viny	Vznik závazků a povinností
Naplnění spravedlnosti	Uznání viny a uložení trestu Naplnění zákonných požadavků na proces	Obnova narušeného vztahu
Pozornost, zaměření	Potrestání pachatelů Stanovení viny	Potřeby poškozeného a odpovědnost pachatele Řešení současných problémů
Hlavní subjekty	Stát a pachatel	Poškozený, pachatel a komunita
Časové hledisko	Rozhodování o tom, co se stalo a kdo se jednání dopustil	Zkoumání současných problémů a nalézání možného budoucího řešení

Proces	Formalizovaný, veden veřejnými orgány	Neformální, nezávislémi orgány pouze usměřován
Cíle opatření	Způsobení újmy pachateli, potrestání	Prostředek obnovy, uzdravení, nápravy porušeného vztahu, vypořádání se situací pro pachatele i poškozeného
Klíčové otázky	Jak byl porušen zákon? Kdo se porušení dopustil? Jaký trest uložit?	Kdo je poškozený? Jaké jsou zájmy zúčastněných? Kdo nese závazky a povinnosti?

Zdroj: vlastní zpracování, data z: ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-9029-981-4. Str. 15. Srov. GADE, Christian B. N. Restorative Justice: History of the Term's International and Danish Use. In: *Nordic Mediation Research*. Ed. Anna Nylund, Kaijus Ervasti, Lin Adrian. Londýn: Springer Open, 2018, s. 27-40. ISBN 978-3-319-73018-9. Str. 31. Srov. RABUŠICOVÁ, Sabina. Restorativní justice a její pohled na řešení trestné činnosti. Brno, 2022. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce prof. JUDr. Věra Kalvodová, Dr. Str. 24.

7 Probační a mediační služba

Probační a mediační služba byla zřízena zákonem č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě, který nabyl účinnosti dne 1. ledna 2001. Služba je organizační složkou státu, v jejímž čele stojí ředitel, kterého jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti. Činnost Probační a mediační služby je zajištěna prostřednictvím středisek, která sdílí sídla s okresními, resp. obvodními nebo městskými soudy. Příslušnost těchto středisek se řídí příslušností soudů a v přípravném řízení příslušností státního zástupce. Střediska lze rozdělovat i slučovat, a to na základě Statutu Probační a mediační služby, který vydává Ministerstvo spravedlnosti. V § 4 zákona o Probační a mediační službě je vymezena její činnost. Mezi hlavní úkoly Služby patří obstarávání podkladů k osobě proti níž se vede trestní řízení, výkon probačního dohledu nad obviněným, poskytování probačních a resocializačních programů, vytváření podmínek pro využití odklonů v trestním řízení a uložení trestů nespojených s trestem odnětí svobody, případně uložení jiných trestních sankcí, pomoc dotčeným osobám při odstraňování následků trestných činů, prevence kriminality nebo poskytování zvláštní péče osobám, proti nimž se vede trestní řízení, a které jsou mladistvými nebo ve věku blízkému věku mladistvých.³³

Cílem činnosti Probační a mediační služby je poskytnutí efektivní pomoci obětem trestných činů, vytvoření podmínek pro pachatelovu reintegraci do společnosti, vytvoření prostředí pro realizaci společensky prospěšného řešení následků způsobených trestnou činností, zajištění výkonu alternativních trestů a opatření, obstarání podkladů důležitých pro rozhodování v trestním řízení a participace na prevenci kriminality. Strémy rozděluje cíle Služby do tří hlavních okruhů, kterými jsou integrace pachatele, participace poškozeného a ochrana společnosti.³⁴

Probační a mediační služba při své činnosti v co nejširší míře uplatňuje restorativní přístup. Ve středu zájmu tak stojí snaha o nápravu porušených vztahů,

³³ Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě v posledním znění.

³⁴ *Pravidla a standardy probační a mediační činnosti* [online]. Probační a mediační služba, 2021. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/12/onas_zakladdokumenty_pravidlaastandardy_2021.pdf. Str. 5. Srov. STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restorativna justícia*. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-075-8. Str. 317.

a to se zapojením všech zúčastněných stran. Služba poskytuje prostor poškozeným, aby mohli v maximální míře uplatnit své potřeby. Zároveň motivuje pachatele k vyvození a přijetí odpovědnosti za spáchaný čin a nabízí mu prostor a cesty k realizaci nápravy narušeného vztahu. Do procesu zapojuje i další strany, z nichž nejvýznamnější roli hraje komunita. Probační a mediační služba při výkonu jí svěřených úkolů spolupracuje s dalšími státními orgány a institucemi, zejména s orgány činnými v trestním řízení, se školskými zařízeními, orgány sociálně-právní ochrany dětí a soukromými fyzickými i právníckými osobami.³⁵

Proces postupně vedoucí k přijetí zákona o Probační a mediační službě, tedy ke vzniku této Služby, má svůj neoficiální počátek již na začátku 90. let 20. století. V roce 1991 byl zahájen projekt „*Mimosoudní alternativa pro delikventní mládež*“. V rámci tohoto projektu se uplatnila řada restorativních prvků, kdy tato praxe vyústila v přijetí mnoha právních předpisů upravující alternativní řešení následků trestné činnosti s prvky probace. Jednotlivé nové instituty byly implementovány jak v oblasti trestního práva procesního, tak hmotného. V roce 1993 byl zákonem č. 292/1993 Sb. zaveden institut podmíněného zastavení trestního stíhání. Následně v roce 1995 šlo o institut narovnání a zavedení nové trestní sankce – trestu obecně prospěšných prací. V roce 1997 byla přijata novela zavádějící podmíněné odsouzení s dohledem a podmíněné upuštění od potrestání s dohledem. Až do 1. ledna 1996 vykonávali činnost na úseku probace sociální kurátoři, kteří byli činní již od 60. let 20. století. Od roku 1996 byla při okresních a krajských soudech zřízena místa probačních úředníků. Ti měli postavení vyšších soudních úředníků, což přinášelo nemalé obtíže s obsazováním těchto míst, vzhledem ke kvalifikačním nárokům na uchazeče.³⁶ Blíže bude o probaci a mediaci pojednáno v kapitole věnující se restorativním programům.

³⁵ *Pravidla a standardy probační a mediační činnosti* [online]. Probační a mediační služba, 2021. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/12/onas_zakladdokumenty_pravidlaastandardy_2021.pdf. Str. 6-9. Srov. Zákon č. 257/2000 Sb., o *Probační a mediační službě* v posledním znění.

³⁶ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restorativní justice*. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-075-8. Str. 305-308.

8 Institut pro restorativní justici

Institut pro restorativní justici, z. s., vznikl dne 12. června 2019. Jeho účelem je prosazování myšlenek a principů restorativní justice, tvorba a prosazování restorativních programů do oblasti trestní justice, vytváření vhodných podmínek pro řešení konfliktů mezi jednotlivci a skupinami obyvatel, poskytování servisních služeb, pomoci a poradenství obětem i pachatelům trestné činnosti a součinnosti s dalšími organizacemi a institucemi působící v oblasti pomoci poškozeným, pachatelům a jejich rodinám. Sídlem Institutu pro restorativní justici je Praha a předsedkyní je od jeho založení JUDr. Petra Masopust Šachová. Institut provozuje webové stránky na adrese *restorativni-justice.cz*, kde informuje o své činnosti, představuje základní principy, zásady a hodnoty restorativní justice a přináší aktuality z dané oblasti. V rámci projektu *Restorative Justice: Strategies for Change* Institut pro restorativní justici vytvořil platformu pro odborníky na poli trestní justice s názvem Restorativní platforma. V březnu 2021 vydal Institut pro restorativní justici materiál s názvem *Strategie restorativní justice pro Českou republiku*, v němž formuluje základní prvky restorativního přístupu k řešení následků trestné činnosti.³⁷ Působení Institutu nesporně přispělo k medializaci tématu restorativní justice, což vedlo i ke zvýšení zájmu o tuto problematiku i ze strany odborníků. V roce 2021 na koncepci restorativní justice reagovalo i Programové prohlášení vlády České republiky, které označuje zavádění prvků restorativní justice do trestního soudnictví za jednu z priorit v oblasti práva a spravedlnosti.³⁸

³⁷ Úplný výpis ze spolkového rejstříku – Institut pro restorativní justici, z.s. [online]. Veřejný rejstřík a Sbírka listin. [cit. 13. 2. 2024]. Dostupné z: <https://or.justice.cz/ias/ui/rejstrik-firma.vysledky?subjektId=1054401&typ=UPLNY>. Srov. *Restorativni-justice.cz* [online]. Institut pro restorativní justici. [cit. 13. 2. 2024]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/>.

³⁸ *Programové prohlášení vlády České republiky* [online]. Praha: Vláda České republiky, 2022. [cit. 13. 2. 2024]. Dostupné z: <https://vlada.gov.cz/assets/jednani-vlady/programove-prohlaseni/programove-prohlaseni-vlady-Petra-Fialy.pdf>. Str. 51.

9 Subjekty restorativní justice

Subjekty, někdy označované jako strany nebo účastníci, restorativních procesů jsou tím, co restorativní justici uvádí v život. Jejich poměrně široký okruh a zejména pak způsob jejich participace v procesu je také tím, co restorativní justici odlišuje od klasického retributivního přístupu. Žádný z restorativních procesů nemůže probíhat a dosahovat svých cílů bez aktivního zapojení všech zúčastněných stran. Restorativní proces je třeba si představit jako určitý dialog mezi pachatelem a poškozeným, za aktivní účasti dalších subjektů – zejména pak komunity. Orgán veřejné moci v takovém procesu vystupuje jako jakýsi moderátor. Naproti tomu retributivní justice očekává, že orgány veřejné moci budou hlavními hybateli celého procesu. Od pachatele i poškozeného se aktivní účast prakticky nevyžaduje. Role komunity je pak zcela potlačena, chráněn je pouze společenský zájem. Je také nezbytné podotknout, že restorativní justice v současném stadiu rozpracování nijak nerozlišuje pojmy jako strana, subjekt nebo zúčastněný. Tyto pojmy tedy nelze zaměňovat za pojmy strana trestního řízení či zúčastněná osoba, tak jak je rozlišuje trestní řád, či směřovat s pojmem subjektu trestního řízení, tak jak jsou chápány v kontextu platného práva odbornou veřejností.

9.1 Poškozený – oběť

Postavení poškozeného či oběti se v rámci restorativní a retributivní justice významně liší. V rámci restorativních procesů hraje poškozený výrazně důležitější roli, než tomu je v případě tradiční retributivní justice. Jak již bylo uvedeno výše – primárním cílem restorativní justice je náprava poškozeného vztahu. Aby k takové nápravě mohlo dojít, je třeba nejprve toto poškození identifikovat, popsat a pochopit. Teprve poté je možné hledat cesty, které povedou k naplnění onoho primárního cíle. Trestný čin a jeho důsledky bezesporu dopadají na komunitu, jakož i na samotného pachatele. Primární újmu ale nese poškozený, jehož participace v procesu je nezbytná k pochopení následků činu v celém rozsahu. Zároveň restorativní justice dbá o to, aby se poškozený neredukoval na pouhého nositele informací o spáchaném trestném činu, ale aby sám pochopil účel daného procesu, ztotožnil se s jeho smyslem, dobrovolně se do něj zapojil a svými potřebami aktivně a dobrovolně ovlivňoval jeho průběh. Jedním z cílů restorativní

justice, ve vztahu k poškozeným, je i určité „uzdravení“ jejich bolesti. K tomu může právě významně přispět jejich účast v trestním řízení, která povede k dostatečnému zohlednění jejich zájmů a v nejlepším případě k určitému zadostiučinění a nelezení *spravedlnosti*. Zapojením oběti se mění nejen průběh a význam trestního řízení, ale také způsob vnímání trestného činu. Trestný čin tak není pouhým porušením normy, po kterém následuje stíhání pachatele, dokazování jeho viny a uložení trestu. V takovém pojetí se pachatel i oběť nacházejí v roli toliko nositelů informací o spáchaném skutku. Orgány veřejné moci tyto informace získávají, aby dostatečně odůvodnily závěr o vině a trestu. V rámci restorativní justice ale nejde primárně o uspokojování zájmů státu na potrestání pachatele, nýbrž o pochopení následků i příčin trestného činu a nelézání cest k jejich nápravě. Poškozený a jeho potřeby se tak dostávají do centra zájmu. Reflektovány jsou jeho potřeby v maximální šíři a je mu nabídnuta řada příležitostí, kde je uplatnit. Restorativní justice pro poškozené vytváří bezpečný prostor, kde mohou svůj pohled na věc vysvětlit, kde mohou popsat následky, jaké na ně trestný čin měl a kde mohou vést dialog s pachatelem a pochopit jeho motivaci. Szabová k tématu dialogu mezi obětí a pachatelem uvádí: „...značný počet studií naznačuje zřejmou úspěšnost setkání obětí s pachateli, tedy úspěšnost realizovaných dialogů. Podle uskutečněných průzkumů spokojenost v rámci uvedeného postupu dosáhlo až 80 % obětí“.³⁹

9.2 Pachatel

Pachatel je perspektivou restorativní justice stejně významným subjektem procesu jako poškozený. To ovšem neznamená, že má stejná práva a povinnosti a jeho postavení je totožné s postavením poškozeného. Pachatel a jeho aktivní účast v restorativním procesu je klíčová ve dvou dimenzích. Zaprvé jde o jeho interakci s poškozeným a vysvětlení jeho motivů a pohnutek, které je významné nejen pro oběť a hledání vhodných cest k nápravě, ale i pro něj samotného.

³⁹ CHOVAN, Marek. Restoratívna justícia a poškodený (obet'). In: *Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Ed. Tomáš Strémy. Praha: Leges, 2017, s. 352-359. ISBN 978-80-7502-224-0. Srov. SZABOVÁ, Eva. Restoratívna justícia a poškodený vo vzťahu k trestnému konaniu. In: *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Ed. Tomáš Strémy. Trnava: Leges, 2015, s. 173-192. ISBN. 978-80-7502-104-5. Str. 173-178.

V průběhu setkání s obětí je žádoucí projev emocí, projev empatie a pochopení následků jeho jednání, což může vést až k určité dohodě s poškozeným, smíření a zahájení různé formy spolupráce při odstraňování následků trestného činu. Dialog s poškozeným je tak pro pachatele zdrojem informací o činu „z druhé strany“. Pachatel i oběť jsou v průběhu dialogu vystaveni silným emocím a pocitům, které jsou v různé míře žádoucí. Autoři hovoří ve vztahu k pachateli o důležité roli pocitu zahanbení, často spojeného s pocitem osobního selhání. Nezbytným předpokladem pro zahájení procesu napravování poškozeného vztahu je přijetí odpovědnosti pachatelem a jeho dobrovolné převzetí povinnosti podílet se na tomto procesu. Restorativní justice přitom pro pachatele vytváří takové podmínky, které mu převzetí odpovědnosti umožní a poskytnou mu určitou oporu při spolupráci s poškozeným a nápravě narušeného vztahu. Individuální prevence tak není dosahováno prostřednictvím trestu, jako v případě retributivní justice. Restorativní proces si ve vztahu k individuální prevenci klade za cíl pochopení negativních důsledků trestného činu pachatelem a jeho zvnitřnění toho, že trestným činem oběti způsobil bolest. Nezbytným předpokladem je ale upřímný projev soucitu a pochopení. S určitou mírou zjednodušení by se dalo uvést, že retributivní justice spoléhá na to, že pachatelé se trestné činnosti nedopustí, protože se nevyplatí, naproti tomu restorativní justice usiluje o to, aby se pachatelé trestné činnosti nedopouštěli, protože dojdou pochopení, že trestným činem způsobují bolest a ničí vztahy. Z druhé je pachatel mimořádně důležitým subjektem ve vztahu ke generální prevenci. Restorativní justice nespolečá na odstraňující funkci trestu, ale hledá, zkoumá a hodnotí důvody a okolnosti, které ke spáchání trestné činnosti vedly nebo ji umožnily. Jedině jejich pochopení může následně vést k účinné prevenci.⁴⁰

9.3 Komunita

V současné době nepanuje všeobecná shoda na tom, kdo nebo co přesně by mělo být míněno pojmem komunita. Její postavení v rámci restorativní justice

⁴⁰ STRIGÁČOVÁ, Dominika. Princíp aktívnej participácie jako základný princíp restoratívnej justície. In: *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Ed. Tomáš Strémy. Praha: Leges, 2014, s. 146-166. ISBN 978-80-7502-034-5. Str. 146-159. Srov. ZEHR, Howard. *Úvod do restoratívnej justície*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-9029-981-4. Str. 12-13.

je ale nesporné. Dle vícerých autorů jde o množinu osob, které jsou přímo či nepřímo trestným činem zasaženy, případně jsou ve vztahu k poškozenému či pachateli, a mají tak zájem na výsledku restorativního procesu. Z pohledu restorativní justice je zásadní role těch osob, které mohou mít pozitivní vliv na průběh řízení. Komunita by v rámci restorativní justice měla přispívat k pochopení oběti i pachatele, k procesu dosahování nápravy narušeného vztahu i k procesu reintegrace oběti i pachatele do společnosti. Vzhledem k tomu, že komunita má přímý zájem na výsledku procesu, lze očekávat, že bude zdrojem návrhů možných řešení. Za členy restorativní komunity lze příkladem považovat rodinné příslušníky pachatele a poškozeného, jejich přátele nebo kolegy. Někteří autoři považují mimo to za členy restorativní komunity také například zástupce místní samosprávy nebo církve, což ale často bývá předmětem kritiky. Zejména ve velkých městech neexistuje často žádný osobní vztah např. reprezentantů komunální samosprávy a pachatele, oběti či spáchaného trestného činu. Taková restorativní komunita tedy nemůže být plně funkční a zastat účinně všechny shora uvedené úlohy.⁴¹ Zehr formuluje tři základní potřeby komunity v restorativním procesu, mezi které patří věnování pozornosti potřebám poškozeného, umožnění prohloubení pospolitosti a vzájemné odpovědnosti a potřeba povzbuzení k převzetí závazků za prosperitu svých členů, tedy i poškozeného a pachatele.⁴²

⁴¹ STRIGÁČOVÁ, Dominika. Princíp aktívnej participácie jako základný princíp restoratívnej justície. In: *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Ed. Tomáš Strémy. Praha: Leges, 2014, s. 146-166. ISBN 978-80-7502-034-5. Str. 159-162.

⁴² ZEHR, Howard. *Úvod do restoratívnej justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-9029-981-4. Str. 13.

10 Restorativní justice v mezinárodním a evropském právu

10.1 Organizace spojených národů

Organizace spojených národů – OSN (angl. *The United Nations*, zkr. *UN*) je mezinárodní organizace, která vznikla dne 24. října 1945 a která má v současné době 193 členů. Jejím hlavním posláním je přispívat k mírovému řešení sporů mezi jednotlivými státy a působit preventivně ve vztahu k možným válečným konfliktům. OSN vznikla mimo jiné v reakci na válečné zločiny a nezměrné utrpení velké části lidské populace v období druhé světové války. OSN nepřímo navazuje na činnost Společnosti národů, která zanikla v roce 1946. Mezi nejdůležitější dokumenty nejen pro OSN, ale pro celý budoucí vývoj v oblasti mezinárodního práva a koncepci základních lidských práv patří Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948.

Dne 28. července 1999, na 43. plenárním zasedání, přijala Hospodářská a sociální rada Organizace spojených národů rezoluci č. 26 s názvem *Development and implementation of mediation and restorative measures in criminal justice*. Rezoluce se sestává z úvodu a deseti článků. V úvodu Rada vymezuje formální podklady, které ji vedly k přijetí rezoluce a které ve vztahu k mediaci a restorativní justici pokládá za důležité. Mezi ty patří například Rezoluce č. 1997/33 s názvem *Elements of responsible crime prevention: standards and norms*. Zároveň ale také uvádí neformální podněty, mezi kterými uvádí například zprávu ze setkání expertní skupiny o angažovanosti komunity a prevenci kriminality, konaného ve dnech 8. až 10. února 1999 v Buenos Aires. V deseti člancích Rada uvádí nejdůležitější argumenty restorativní justice, vítá zavádění restorativních prvků v některých státech a ostatním státům doporučuje zvážení možnosti zavedení některých z těchto prvků do jejich právních systémů. Rada zároveň žádá Komisi pro prevenci kriminality a trestní justici o vypracování postupů v oblasti výměny informací o národních zkušenostech se zaváděním restorativní justice a doporučuje jí, aby zvážila formulování standardů v oblasti restorativní justice. V posledních dvou člancích Rada žádá Generálního tajemníka o převzetí aktivit v oblasti výměny informací o zavádění restorativní justice na národní i regionální úrovni, jakož i o asistenci při rozvoji mediace a restorativní justice v jednotlivých státech.

Generálnímu tajemníkovi je také uloženo vypracování zprávy o stavu v této oblasti.⁴³

O jeden rok později, 27. července 2000, je Radou přijata rezoluce č. 2000/14 s názvem *Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters*. Rada zde v úvodu a šesti člancích mimo jiné ukládá Generálnímu tajemníkovi, aby zjistil názory a připomínky členských států, relevantních mezivládních i nevládních organizací a institucí zapojených do programu prevence kriminality a trestní justice Organizace spojených národů týkající se procesu zavádění prvků restorativní justice.⁴⁴ V návaznosti na to je o dva roky později přijata Radou rezoluce č. 2002/12, *Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters*. Rezoluce přímo navazuje na dokument z roku 2000, což je patrné i z jejího názvu. Stejný název přitom nese i *Annex* (příloha) této rezoluce. Rezoluce obsahuje úvod a šest článků, přičemž zcela zásadní jsou z pohledu zavádění restorativní justice do praxe články číslo 2, 4 a 5, ve kterých se uvádí: „... 2. *Encourages Member States to draw on the basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters in the development and operation of restorative justice programmes;...4. Calls upon Member States that have adopted restorative justice practices to make information about those practices available to other States upon request; 5. Also calls upon Member States to assist one another in the development and implementation of research, training or other programmes, as well as activities to stimulate discussion and the exchange of experience on restorative justice;...“*. Příloha rezoluce obsahuje preambuli a 23 článků rozdělených do pěti částí s názvy *Use of terms, Use of restorative justice programmes, Operation of restorative justice programmes, Continuing development of restorative justice programmes* a *Saving clause*. V první části přílohy jsou vymezeny základní pojmy, ve druhé způsoby užití restorativních programů s tím, že by měly být využívány ve všech stádiích trestního řízení. Třetí část přílohy vymezuje základní principy a zásady

⁴³ Rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 1999/26, *o rozvoji a implementaci mediace a restorativní justice v trestních věcech (Development and implementation of mediation and restorative justice measures in criminal justice)*.

⁴⁴ Rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 2000/14, *o základních principech užití restorativních programů v trestních věcech (Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters)*.

restorativních programů a členským státům doporučuje na jejich základě přijmout odpovídající normy. Čtvrtá část se věnuje budoucímu vývoji restorativních programů a závěrečná pátá část, obsahující jediný článek, je klauzulí výhrady – uvádí, že žádný z uvedených principů nemá ovlivnit jakákoliv práva obviněného nebo oběti, která jsou upravena národním nebo použitelným mezinárodním právem.⁴⁵ Další rezoluce z oblasti restorativní justice je Hospodářskou a sociální radou přijata v roce 2016, pod číslem 17. Dokument vyzývá členské státy k rozvoji restorativních programů a zavádění prvků restorativní justice do jejich právních řádů. Státy mají také rozvíjet potřebnou spolupráci v této oblasti, ve které jim mají být nápomocny určené orgány OSN.⁴⁶

V roce 2006 Organizace spojených národů vydává první *Handbook on Restorative Justice Programmes*, která uvádí první definici restorativní justice v mezinárodním kontextu. V roce 2018 přijímá Komise pro prevenci kriminality a trestní justici rezoluci č. 27/6, kterou vyzývá Úřad pro drogy a kriminalitu k předložení druhého, revidovaného vydání materiálu *Handbook on Restorative Justice Programmes*.⁴⁷ Druhé vydání je publikováno v březnu 2020. *Handbook* – tedy příručka – na více než sto stranách uvádí základní principy restorativní justice a možnosti jejího zavádění do praxe prostřednictvím restorativních programů. Materiál se také věnuje dalším restorativním prvkům – tedy instrumentům, které mohou doplnit standartní trestní řízení – mezi nimi například odklonům či alternativním trestům. Příručka je veřejně dostupná a využít ji může široký okruh osob, včetně zákonodárců jednotlivých států při přijímání právních norem reflektujících principy restorativní justice.⁴⁸

⁴⁵ Rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 2002/12, *o základních principech užití restorativní justice v trestních věcech (Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters)*. Srov. *Mezinárodní a evropské dokumenty k RJ* [online]. Institut pro restorativní justici. [cit. 14. 2. 2024]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/zdroje/mezinarodni-a%20evropske-dokumenty-k-rj/>.

⁴⁶ Rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 2016/17, *o restorativní justici v trestních věcech (Restorative justice in criminal matters)*. Srov. *Mezinárodní a evropské dokumenty k RJ* [online]. Institut pro restorativní justici. [cit. 14. 2. 2024]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/zdroje/mezinarodni-a%20evropske-dokumenty-k-rj/>.

⁴⁷ Rezoluce Komise pro prevenci kriminality a trestní justici č. 27/6, *o restorativní justici (Restorative justice)*.

⁴⁸ *Handbook on Restorative Justice Programmes – Second Edition* [online]. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime, 2020. Dostupné z: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/20-01146_Handbook_on_Restorative_Justice_Programmes.pdf. Srov. *Mezinárodní a evropské dokumenty k RJ* [online]. Institut pro restorativní justici. [cit. 14. 2. 2024]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/zdroje/mezinarodni-a%20evropske-dokumenty-k-rj/>.

10.2 Rada Evropy

Rada Evropy je mezinárodní organizace založená na výhradně mezivládním principu. Rada vznikla v roce 1949 a v současné době má 46 členských států. Její činnost je zcela nezávislá na činnosti jiných mezinárodních organizací, včetně Evropské unie.

Poprvé se v mezinárodněprávních dokumentech přijímaných Radou Evropy objevil pojem restorativní justice až v roce 2018, a to konkrétně v rámci Doporučení Výborů ministrů Rady Evropy č. CM/Rec(2018)8, o restorativní justici v trestních věcech. Doporučení obsahuje definici restorativní justice a vymezení základních principů, zásad a znaků restorativních postupů. Rada Evropy pomocí Doporučení vyzývá členské státy k uvážení možností postupného zavádění prvků restorativní justice do jejich právní úpravy trestního řízení. Doporučení však nevyzývá pouze k formální úpravě právních řádů, ale také k přijetí hodnot restorativní justice. Institut pro restorativní justici jako základní principy, které Doporučení uvádí, identifikuje například princip nápravy způsobené újmy, princip dobrovolné účasti, princip procesní rovnosti, jakož i potlačení dominance, podpory vzájemného pochopení a dosahování shody.⁴⁹

Výše uvedenému Doporučení, přímo se věnujícímu restorativní justici, předchází přijetí Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy o využití mediace v trestních věcech. Doporučení zohledňuje a akcentuje řadu prvků restorativní justice – mezi nimi například mediaci, silnější postavení poškozených a obětí, podpora pachatele při přijímání odpovědnosti za následky způsobeného trestného činu a směřování k nápravě porušeného vztahu a způsobených následků. Doporučení však neobsahuje koncepci restorativní justice jako takové, ani neobsahuje samotný pojem restorativní justice.⁵⁰

⁴⁹ Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy CM/Rec(2018)8, *o restorativní justici v trestních věcech*. Srov. *Mezinárodní a evropské dokumenty k RJ* [online]. Institut pro restorativní justici. [cit. 14. 2. 2024]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/zdroje/mezinarodni-a%20evropske-dokumenty-k-rj/>.

⁵⁰ *Mezinárodní a evropské dokumenty k RJ* [online]. Institut pro restorativní justici. [cit. 14. 2. 2024]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/zdroje/mezinarodni-a%20evropske-dokumenty-k-rj/>.

10.3 Evropská unie

Evropská unie je mezinárodní organizace s federálními prvky. Její existenci předcházela dlouhý proces evropské integrace po druhé světové válce a vznik Evropského společenství uhlí a oceli, Evropského hospodářského společenství a Evropského společenství pro atomovou energii. Evropská unie na tomto základě vzniká 1. listopadu 1993. Jednotlivé členské státy, kterých je v současné době 27, na ni přenášejí část své suverenity, čehož Evropská unie využívá mimo jiné i při tvorbě vlastních právních předpisů, kterými zavazuje jednotlivé státy nebo přímo všechny občany Evropské unie.

Dne 25. října 2012 byla přijata Směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2012/29/EU, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV. Směrnice obsahuje 32 článků rozdělených do 6 kapitol, které na mnoha místech přímo zmiňují pojem restorativní justice. V článku 2, který obsahuje výkladová ustanovení, se pod písmenem d) uvádí, že restorativní justici se rozumí „*postup, který oběti a pachatelé s jejich dobrovolným souhlasem umožňuje aktivní účast při řešení záležitostí vyplývajících z trestného činu za pomoci neutrální třetí strany*“. Nejintenzivněji se restorativní justici věnuje článek 12 s názvem *Právo na záruky v souvislosti se službami restorativní justice*. V něm směrnice členským státům ukládá přijetí odpovídajících opatření na ochranu obětí, které se zapojí do restorativních procesů, před opakovanou viktimizací, zavražďením nebo odvetou. Členským státům se zároveň ukládá dodržování podmínek při uplatňování postupů restorativní justice. Mezi ty patří použití služeb restorativní justice jen v případech prospěšných pro oběť, poskytnutí úplných a pravdivých informací o procesu obětem, zahájení restorativního procesu jen v případě uznání základních skutkových okolností případu pachatelem, dobrovolnost uzavírání dohod a důvěrnost a neveřejnost projevů učiněných v rámci rozhovorů vedených v průběhu restorativních procesů.⁵¹

⁵¹ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV.

11 Projevy restorativní justice v platném trestním právu České republiky

Pokud je na restorativní justici nahlíženo jako na určitý koncept, filosofii či myšlenkový směr, který se snaží o doplnění, obohacení a částečnou změnu tradiční trestní justice, pak se tyto snahy projevují v právním řádu v podobě konkrétních institutů a dalších právních norem. Opačně může být na restorativní justici nahlíženo jako na soubor norem, které vznikly v duchu zásad restorativní justice. Podle názoru autora je ale významně lepší první přístup. Restorativní justice totiž neusiluje pouze o prostou změnu určitých právních norem, případně přijetí jiných – nových. Restorativní justice je novým pohledem na řešení trestné činnosti v celé její šíři. K tomu, aby mohla fungovat správně, je třeba nejen legálního základu, ale také personálního. Sebelepší „restorativní“ právní norma nemůže sama o sobě zaručit, že k oběti, pachateli a řešení následků a příčin trestného činu bude přistupováno během trestního řízení se zohledněním principů, zásad a hodnost restorativní justice. K tomu je nezbytně nutné, aby tyto normy vykládali a aplikovali *lidé*, kteří budou mít za úkol výše uvedené mít po celou dobu na paměti. V kontextu restorativní justice je třeba zdůraznit ono *lidé* – nejde totiž o jakési odlidštěné orgány činné v trestním řízení, které by fungovaly bez zastoupení kýmkoliv. Oběť i pachatel se během trestního řízení setkávají s konkrétními lidmi, kteří na ně mají mimořádný vliv. Jmenované principy, zásady a hodnoty restorativní justice byly uvedeny v předchozích kapitolách. Níže jsou představeny vybrané normy z nejdůležitějších právních předpisů v oblasti trestního práva, které lze považovat za restorativní. Je vhodné zmínit, že většina z nich vznikla určitou změnou nebo doplněním norem tradiční trestní justice. Zároveň ani jeden z uvedených právních předpisů není možné považovat za ryze restorativní, i když některé z nich se tomu velmi blíží – např. zákon o obětech trestných činů nebo zákon o soudnictví ve věcech mládeže. V rámci kapitol věnovaných projevům restorativní justice v trestním zákoníku a trestním řádu je pozornost věnována zejména alternativním trestům a odklonům, i když by v rámci obou jmenovaných kodexů bylo možné vysledovat některé další dílčí projevy principů a zásad restorativní justice.

11.1 Trestní zákoník

Po několika letech příprav nabyl účinnosti dne 1. ledna 2010 nový trestní zákoník – zákon č. 40/2009 Sb. Tento nahradil zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, účinný od 1. ledna 1962. Nová právní úprava byla přijata po mnoha novelizacích původního zákona, které mimo jiné zpřísnily podmínky pro ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody za méně závažné trestné činy nebo rozšířily výčet alternativních trestů, tedy trestů nespojených s odnětím svobody. Nový trestní zákoník předchází novelizace zohledňuje, zároveň v ještě širší míře uplatňuje principy a zásady restorativní justice. Mimo to byla motivací pro přijetí snaha o sjednocení roztříštěné a nekoncepční úpravy v oblasti trestního práva hmotného – období, jako je tomu nyní v případě trestního práva procesního. Zejména ve vztahu k sankcím se projevila zásada *depenalizace*⁵² – tedy snaha o určité nahrazení nepodmíněného trestu odnětí svobody jinými sankcemi, které nepřinášejí nevýhody trestu odnětí svobody, jejich výkon je méně nákladný a nejsou překážkou pro reintegraci pachatele do společnosti.⁵³ Nový trestní zákoník není ale zcela určitě méně přísný – horní hranici trestu odnětí svobody zvedl z 15 na 20 let, stejně tak zpřísnil i výjimečný trest, jehož horní hranice byla stanovena až na 30 let. Výjimečný trest odnětí svobody na doživotí byl ponechán. Obecně lze také uvést, že trestní zákoník reaguje přísněji na recidivu, než tomu bylo v případě předchozí právní úpravy.⁵⁴

Vůči poškozenému lze za nejdůležitější prvky restorativního charakteru v rámci trestního zákoníku považovat ustanovení § 38 a § 48. Podle § 38 odst. 3 se při ukládání trestu mimo jiné také přihlédne k oprávněným zájmům poškozeného. To může znamenat i uložení jiné trestní sankce nebo opatření, při jejichž výkonu bude pro pachatele náprava porušeného vztahu dosažitelnější, tedy že bude moci snáze nahradit újmu způsobenou trestným činem. Podle § 48 odst. 4 písm. j), k) může být jako přiměřené omezení a povinnost při podmíněném

⁵² ŠÁMAL, Pavel. *Osnova trestního zákoníku 2004-2006*. Praha: C. H. Beck, 2006. ISBN 80-7179-527-5. Převzato z: SCHEINOST, Miroslav. Sankce a jejich účinnost. In: *Restorativní justice a alternativní tresty v aplikační praxi. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Ed. Tomáš Strémy. Trnava: Leges, 2015, s. 13-20. ISBN. 978-80-7502-104-5. Str. 14.

⁵³ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní právo hmotné*. 9. přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022. ISBN 978-80-7598-764-8. Str. 343.

⁵⁴ SCHEINOST, Miroslav. Sankce a jejich účinnost. In: *Restorativní justice a alternativní tresty v aplikační praxi. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Ed. Tomáš Strémy. Trnava: Leges, 2015, s. 13-20. ISBN. 978-80-7502-104-5. Str. 13-15.

upuštění od potrestání s dohledem stanovena mimo jiné veřejná osobní omluva poškozenému či poskytnutí jiného přiměřeného zadostiučinění.⁵⁵

Ve vztahu k pachateli jsou perspektivou restorativní justice nejvýznamnější ustanovení hlavy V trestního zákoníku, která se věnují trestním sankcím. Ty zákon dělí na tresty a ochranná opatření, přičemž je lze ukládat jen na základě zákona a tyto nesmí být kruté, nepřiměřené a jejich výkon nedůstojný. Základní zásadou, která je ve shodě s restorativním přístupem, je individualizace trestních sankcí, tedy že sankce je ukládána s přihlédnutím k povaze konkrétního trestného činu a poměrům pachatele. Okolnosti, ke kterým soud při ukládání trestní sankce přihlédne, zákon dělí na polehčující, přitěžující, podmiňující použití vyšší trestní sazby a odůvodňující mimořádné snížení trestu odnětí svobody. Taxativní výčet trestů nabízí zákon v ustanovení § 52. Těmi jsou:

- a) Odnětí svobody,
- b) Domácí vězení,
- c) Obecně prospěšné práce,
- d) Propadnutí majetku,
- e) Peněžitý trest,
- f) Propadnutí věci,
- g) Zákaz činnosti,
- h) Zákaz držení a chovu zvířat,
- i) Zákaz pobytu,
- j) Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce,
- k) Ztráta čestných titulů nebo vyznamenání,
- l) Ztráta vojenské hodnosti,
- m) Vyhoštění.

Tresty uvedené pod písmenem b) až m) lze považovat za alternativní. Stejně tak jsou alternativními tresty podle většiny autorů ty uvedené v § 52 odst. 2 písm. b), c), tedy podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.⁵⁶ Právě v souvislosti s trestem odnětí svobody hovoří někteří autoři o jeho krizi. Tím rozumí zejména to, že nepodmíněný

⁵⁵ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* v posledním znění.

⁵⁶ ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní právo hmotné*. 9. přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022. ISBN 978-80-7598-764-8. Str. 342-343.

trest odnětí svobody se stále více jeví jako neefektivní, tedy nemající pozitivní vliv na úroveň kriminality. Někteří autoři jdou ještě dále a uvádějí, že odnětí svobody může mít i zcela opačný důsledek. K tomu podle nich vede umístění pachatele do kriminogenního prostředí věznice, zpřetrhání vazeb s jeho blízkými a rodinou, vysoká stigmatizace spojená s nepodmíněným odnětím svobody a další negativní vlivy v rámci vězeňského zařízení, které mohou vést až k apatii. I díky tomu se postupem času začaly objevovat nové tresty, které jsou alternativou k odnětí svobody a eliminují tak nedostatky tohoto trestu. Řada z alternativních trestů navázala na starší tradici, zejména zemí, kde má restorativní přístup k řešení trestné činnosti bohatší historii. Ščerba k problematice ukládání alternativních trestů uvádí, že: „Aplikace alternativních opatření proto musí být spojena s možností adekvátního *sekundárního sankcionování*“. Sekundárním sankcionováním se míní proces, kterému předchází dvě podmínky – uložení primární alternativní sankce – trestu či opatření – a nedodržení podmínek jejího výkonu. Typicky tak jde například o situaci, kdy se pachatel dopustí dalšího trestného činu v době trvání zkušební doby stanovené při podmíněném odsouzení k trestu odnětí svobody.⁵⁷

Všechny instituty, které směřují k nahrazení nepodmíněného odnětí svobody lze označit jako alternativní opatření. Ta je dále možné rozdělit na hmotněprávní a procesněprávní. V rámci procesního práva jde zejména o odklony, tedy vyřízení věci mimo standardní trestní řízení se všemi jeho fázemi. V rámci hmotného práva pak jde o alternativní tresty a alternativy k potrestání.

Za alternativní tresty, jak již bylo uvedeno výše, jsou obvykle považovány tresty nespojené s odnětím svobody, tedy v zásadě všechny sankce uvedené v § 52 zákona 40/2009 Sb. Určitým problémem tohoto širšího vymezení alternativních trestů je ukládání trestu ztráty čestných titulů a vyznamenání a trestu ztráty vojenské hodnosti, které není možné uložit samostatně, ale pouze společně s nepodmíněným trestem odnětí svobody na dobu delší než dva roky.⁵⁸ Ščerba tak nabízí užší vymezení alternativních trestů, kterými jsou toliko tresty směřující k nahrazení nepodmíněného trestu odnětí svobody, a které nelze uložit vedle něj.

⁵⁷ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9. Str. 19-29.

⁵⁸ § 78 odst. 1, § 79 odst. 1 zákona č. 40/2009Sb, *trestní zákoník* v posledním znění.

Těmi konkrétně jsou trest domácího vězení, trest obecně prospěšných prací, peněžitý trest⁵⁹ a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody.⁶⁰

Vedle alternativních trestů je možné mezi alternativní opatření zařadit alternativy k potrestání. Těmi se de lege lata míní upuštění od potrestání podle § 46, upuštění od potrestání za současného uložení léčení nebo zabezpečovací detence podle § 47 a podmíněné upuštění od potrestání s dohledem podle § 48.⁶¹

Oblast trestních sankcí prošla i v době relativně nedávné významnými změnami. Od roku 1993, kdy kromě nepodmíněného trestu odnětí svobody bylo možné uložit pouze peněžitý trest nebo podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody, případně upustit od potrestání, byla přijata řada norem upravujících nové alternativní tresty a další opatření. Nejnovějším, v širším slova smyslu alternativním trestem, je trest zákazu držení a chovu zvířat, který je možné ukládat od 1. června 2020. Nepodmíněný trest odnětí svobody se tak dá v současné době považovat za *ultima ratio*. Jeho ukládání za trestné činy, které by bylo možné vyřídit jiným způsobem, čelí jak alternativní opatření z oblasti hmotného práva – tedy alternativní tresty a alternativy k potrestání – tak opatření z oblasti trestního práva procesního – tedy odklony, o kterých bude pojednáno v další kapitole. V případě trestního řízení proti mladistvému lze navíc uložit výchovná opatření, a to již v průběhu trestního řízení. Tato více než cokoliv jiného sledují pozitivní výchovné působení na mladistvého. Mladistvým lze také podle zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže ukládat opatření trestní, která mají podobnou strukturu jako tresty ukládané dospělým pachatelům. Společným znakem alternativních trestů a alternativních trestních opatření je tak potlačení represivního a eliminačního prvku a důraz na rehabilitaci pachatele, jeho nápravu a výchovu, za dostatečné ochrany společnosti a s přiměřeným individuálně i generálně preventivním účinkem.⁶²

⁵⁹ Peněžitý trest uložený podle § 67 odst. 3.

⁶⁰ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9. Str. 30-31.

⁶¹ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* v posledním znění.

⁶² ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9. Str. 23-37.

11.2 Trestní řád

Trestní řád, tedy zákon 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, je generální právní úpravou pro oblast trestního práva procesního. Od 1. ledna 1962, kdy trestní řád nabyl účinnosti, bylo znění zákona později přijatými právními předpisy nebo nálezy Ústavního soudu změněno 115krát – poprvé v roce 1965 a naposledy tento rok, zákonem č. 29/2024 Sb. Četné změny se negativně odrážejí na současném paragrafovém znění zákona, a proto se stále častěji hovoří o nutnosti rekodifikace procesního práva tak, jak tomu bylo v případě trestního práva hmotného a zákona 40/2009 Sb., který nahradil stejně starý trestní zákon č. 140/1961 Sb. Vzhledem k aktuálnímu vývoji se ale nedá předpokládat, že by nový kodex nahrazující trestní řád byl přijat v dohledné době. Za určitou rekodifikaci trestního práva procesního je označována novela trestního řádu přijatá jako zákon č. 265/2001 Sb. Dalšími významnými právními předpisy pro oblast trestního práva procesního jsou zákony č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim nebo zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů.⁶³ O prvním a posledním jmenovaném bude pojednáno v dalších kapitolách, kde bude upozorněno na některé restorativní prvky v nich se nacházející.

Působení restorativní justice není možné omezovat na samotné trestní řízení, i když to je pro uplatnění jednotlivých prvků restorativního přístupu zásadní. Restorativní justice, jakožto nový myšlenkový směr, nový pohled či filosofie, jde ve svých snachách o pozitivní působení na jednotlivé subjekty trestné činnosti nad rámec trestního řízení. Lze tedy uvést, že prvky restorativní justice se uplatňují zaprvé v jednotlivých stádiích trestního řízení a za druhé i mimo toto řízení. K druhému uvedenému rozměru je třeba dodat, že restorativní justice působí jak vedle trestního řízení, tedy ve stejnou dobu, tak i v době po skončení trestního řízení, případně před jeho počátkem.

Trestním řízením se rozumí postup orgánů činných v trestním řízení a dalších subjektů, který je upravený zákonem a který směřuje k naplnění účelu

⁶³ FENYK, Jaroslav et al. *Trestní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-306-0. Str. 25-38.

trestního řádu, jakož i jiných zákonů s ním souvisejících.⁶⁴ Účel trestního řádu je uveden v § 1 odst. 1 tohoto zákona, kdy těmi nejdůležitějšími prvky jsou zjištění a spravedlivé potrestání pachatele, upevňování zákonnosti a preventivní působení. To vše směřuje k naplnění obecného účelu trestního práva, tedy k ochraně společnosti před pachateli trestné činnosti. Pokud trestní zákoník alespoň v některých zásadách odrážel hodnoty restorativní justice, v případě trestního řádu je situace zcela odlišná. Částečně jen dvě z úvodních ustanovení vykazují určitou omezenou snahu o zohlednění principů restorativní justice - § 2 odst. 13, 15. Právě zásady a principy jsou zejména k tak rozsáhlým kodexům mimořádně důležité. Vyjadřují nejdůležitější hodnoty, které prostupují celým právním předpisem a ovlivňují jednotlivé instituty, jejich aplikaci a výklad. Perspektivou restorativní justice je ale trestní řád v zásadě nerestorativním právním předpisem, počínaje vymezením jeho účelu.⁶⁵ Za prvky s restorativním rozměrem lze označit jen některé instituty, zejména pak odklony.

Již v přípravném řízení musí být naplňovány mimo jiné zásady uvedené v § 2 odst. 13, 15. Orgány činné v trestním řízení musí poškozenému i osobě, proti níž se vede trestní řízení, umožnit uplatnění jejich práv, o čemž musí být tyto osoby řádně poučeny. Řízení je nutné vést s ohleduplností k poškozenému a je třeba šetřit jeho osobnost.⁶⁶ Poškozený, který je obětí trestného činu ve smyslu zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, a § 43 odst. 4 zákona č. 141/1961 Sb. může v jakémkoliv stádiu trestního řízení podat prohlášení o dopadech trestného činu na jeho život.⁶⁷ Zároveň již v přípravném řízení je možné rozhodnout o využití některého z alternativních postupů v trestním řízení, o nichž bude pojednáno dále. Ve vztahu k obětem je pak po celou dobu trestního řízení nezbytné přistupovat s respektem a pochopením a předcházet tak vzniku sekundární viktimizace. K ochraně poškozených je možné využít některé postupy upravené v hlavě IV trestního řádu, zejména vazbu obviněného (podle § 67 písm. b), c)), zákaz styku

⁶⁴ FENYK, Jaroslav et al. *Trestní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-306-0. Str. 25.

⁶⁵ DLEŠTIKOVÁ, Tereza. *Restorativní justice*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2022. ISBN 978-80-7251-536-3. Str. 32-33. Srov. VÝBORNÁ, Lucie. *Host Lucie Výborné: Petra Masopust Šachová* [online]. Praha: Český rozhlas - Radiožurnál, vysíláno dne 24. 3. 2023, 31 minut. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/dialog-s-pachatelem-trestneho-cinu-obeti-hovori-o-tom-ze-byl-moment-kdy-si-8957988>.

⁶⁶ § 2 odst. 13, 15 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním v posledním znění.

⁶⁷ § 22 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů v posledním znění.

obviněného s poškozeným a osobami jemu blízkými (podle § 88d) nebo zákaz vstupu obviněného do společného obydlí obávaného s poškozeným (podle § 88e). K šetření osobnosti poškozeného přispívá možnost za určitých podmínek provést jeho výslech ve stadiu prověřování, tedy před zahájením trestního stíhání.⁶⁸

Ve stadiu hlavního líčení je perspektivou restorativní justice nezbytné, aby soud zejména k poškozenému, zvláště pokud je obětí či zvláště zranitelnou obětí, přistupoval s náležitým pochopením, úctou, respektem a s ohledem na to, jakým následkům trestného činu byl poškozený vystaven. Za podmínek stanovených zákonem je možné oběť trestného činu vyslechnout bez přítomnosti obžalovaného, případně prostřednictvím videokonferenčního zařízení. Obecně je třeba dbát na to, aby k prohlubování traumatu oběti nedocházelo mimo jiné zbytečným opětovným stykem s pachatelem.⁶⁹

Za pravděpodobně nejvýraznější projev restorativní justice v trestním řádu lze považovat odklony, tedy procesní alternativní opatření ve vztahu k řešení trestních věcí. Jejich zákonná úprava nevychází pouze z principů restorativní justice, ale také odráží snahy o racionalizaci trestního řízení – tedy snahy o snížení finančních, časových i personálních nákladů. Nezanedbatelný význam pro zavádění alternativních opatření má i současný stav vězeňského systému, který se od konce komunistického režimu potýká s nedostatečnou kapacitou. Za odklon v širším slova smyslu lze považovat všechna řízení, která neprojdou standartním schématem „*prověřování – vyšetřování – podání obžaloby – vynesení rozsudku*“. V takovém případě lze mezi odklony zařadit trestní příkaz (podle § 314e a následujících), zastavení trestního stíhání pro neúčelnost (podle § 172 odst. 2 písm. c)) nebo dohodu o vině a trestu (podle § 175a a následujících). Za odklony v užším slova smyslu Tibitanzlová považuje podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání, podmíněné odložení podání návrhu na potrestání, odložení věci při schválení narovnání a odstoupení od trestního stíhání mladistvého. K uvedenému je třeba poznamenat, že neexistuje jak jednoznačná definice pojmu odklonu, tak taxativní výčet odklonů, na kterém by panovala všeobecná shoda.⁷⁰

⁶⁸ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. *Restorativní justice*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2022. ISBN 978-80-7251-536-3. Str. 37-39.

⁶⁹ Tamtéž. Str. 49-50.

⁷⁰ Srovnej: *Odklony (alternativní způsoby trestního procesu)* [online]. Verejnazaloba.cz [cit 27. 2. 2024]. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/vice-o-sz/vse-podstatne-o-trestnim-rizeni/odklony/>.

Jde o pojem, který současná právní úprava nezná a různí autoři jej definují různě. Dleščíková odklony v užším slova smyslu definuje pomocí společného znaku, kterým je „...skončení řízení bez vyslovení viny obviněného a bez uložení trestu“.⁷¹ Pro odklony v užším slova smyslu zároveň platí, že odráží principy, zásady a hodnoty restorativní justice, na rozdíl od odklonů v širším slova smyslu, a zároveň efektivně (nikoliv pouze rychle) řeší trestní věc.⁷² Všechny odklony v užším slova smyslu splňují základní požadavky na restorativní postupy – souhlas pachatele s takovým vyřízením věci, případně souhlas jiných subjektů, zvláště poškozeného, a přiměřená náhrada způsobené újmy formou náhrady škody, náhrady nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení. Zároveň je třeba dostatečně objasnit skutkový stav, přiměřeně tomu prokázat vinu a určit právní kvalifikaci skutku.⁷³

Ve zkráceném přípravném řízení lze za splnění zákonných podmínek podmíněně odložit podání návrhu na potrestání, a to podle § 179g trestního řádu. Podmínky pro podmíněné odložení podání návrhu na potrestání jsou stanoveny podobně jako podmínky pro podmíněné zastavení trestního stíhání. Rozhodnutí o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání vydává státní zástupce ve formě usnesení, proti kterému je přípustná stížnost. Státní zástupce zároveň stanoví zkušební dobu v délce 6 měsíců až dva roky, případně 6 měsíců až 5 let, pokud bylo rozhodnutí vydáno podle § 179g odst. 2. Podat stížnost proti usnesení je oprávněn podezřelý i poškozený, jehož souhlas však není k vydání rozhodnutí třeba. Pokud podezřelý vyhoví podmínkám rozhodnutí, tedy zejména že vede po dobu zkušební doby řádný život, nahradil způsobenou škodu, vydal bezdůvodné obohacení, splnil další stanovené povinnosti a vyhověl uloženým omezením, rozhodne státní zástupce podle § 179h odst. 3 o tom, že se podezřelý osvědčil.⁷⁴

O podmíněném zastavení trestního stíhání obviněného podle § 307 trestního řádu může rozhodnout soud a v přípravném řízení také státní zástupce.

Srovnej: TIBITANZLOVÁ, Alena. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-319-3. Str. 31-47.

⁷¹ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. *Restorativní justice*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2022. ISBN 978-80-7251-536-3. Str. 44.

⁷² TIBITANZLOVÁ, Alena. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-319-3. Str. 11-22.

⁷³ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. *Restorativní justice*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2022. ISBN 978-80-7251-536-3. Str. 44-45.

⁷⁴ § 179g až 179i zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním v posledním znění.

K vydání usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání je třeba splnění několika podmínek, obdobně jako u podmíněného odložení podání návrhu na potrestání. Rozhodnutí lze vydat pouze v řízení o přečinu, a to za podmínky, že se obviněný k činu doznal, nahradil škodu (nebo se k tomu zavázal), vydal bezdůvodné obohacení (nebo se k tomu zavázal) a vzhledem k osobě obviněného a okolnostem případu lze předpokládat, že takové rozhodnutí bude dostatečné. Zkušební doba je stanovována stejně, jako v případě podmíněného odložení podání návrhu na potrestání. Od roku 2012 může být obviněnému podle § 307 odst. 2 písm. b) uložena povinnost složit na účet soudu nebo státního zastupitelství přiměřenou částku určenou na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti. Stížnost proti usnesení může podat obviněný, poškozený i státní zástupce, pokud rozhodnutí vydal soud. O tom, že se obviněný osvědčil, rozhodne orgán, který vydal rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání.⁷⁵

Schválit narovnání podle § 309 trestního řádu v řízení o přečinu může soud a v přípravném řízení státní zástupce za podmínky, že s tím poškozený i obviněný souhlasí a obviněný prohlásí, že skutek spáchal, nahradí újmu, vydá bezdůvodné obohacení a na účet soudu nebo státního zastupitelství složí přiměřenou částku určenou na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti. Zároveň je třeba mít důvodně za to, že dané vyřízení věci je vzhledem k povaze a závažnosti skutku, jakož i k osobě obviněného dostatečné. Vzhledem k tomu, že se schválením narovnání je spojeno zastavení trestního stíhání, tedy meritorní rozhodnutí ve věci, jsou podmínky nastaveny poněkud přísněji, než je tomu v případech prozatímních rozhodnutí – vedle souhlasu poškozeného je třeba, aby před rozhodnutím obviněný složil určenou částku na pomoc obětem trestné činnosti a zároveň aby nahradil způsobenou újmu a vydal bezdůvodné obohacení, případně podnikl konkrétní kroky k náhradě újmy a vydání bezdůvodného obohacení. Z výše uvedeného vyplývá, že při schválení narovnání není stanovována žádná zkušební doba. Narovnání lze považovat ze všech odklonů za nejrestorativnější. Na jedné straně se stát vzdává svého zájmu na potrestání pachatele a na druhé straně je významně zapojen nejen pachatel, ale především poškozený do řešení

⁷⁵ § 307 až 308a zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním v posledním znění. Srov. DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. *Restorativní justice*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2022. ISBN 978-80-7251-536-3. Str. 45-46.

následků způsobených trestným činem. Do popředí tak vystupují zájmy poškozeného a zároveň s tím i nepřímo veřejný zájem na podpoře obětí trestné činnosti.⁷⁶ Ačkoliv je narovnání z pohledu restorativní justice důležitým institutem, který v největší míře odráží její principy a zásady, je v praxi využíváno jen zcela minimálně. Příkladem lze uvést data ze Zprávy o činnosti za rok 2022 vydané státním zastupitelstvím. Ta uvádí, že za rok 2022 bylo přípravné řízení ukončeno použitím narovnání jen v pouhých 53 případech, využito tedy bylo v přípravném řízení u 0,08 % z celkového počtu stíhaných osob. Zpráva dále k využívání institutu narovnání uvádí: „*Stále platí, že v existující podobě se narovnání využívá sporadicky, a nezmění-li se jeho úprava, zřejmě tomu tak zůstane i do budoucna*“.⁷⁷

11.3 Zákon o soudnictví ve věcech mládeže

Současná právní úprava v oblasti trestního soudnictví mládeže je odrazem snah o jasné diferencování trestního řízení proti nezletilým od standartního trestního řízení ve věcech trestných činů osob starších 18 let. Hlavním motivem přijetí pro zákonodárce byly četné poznatky nejen z psychologie, ale i z jiných vědních oborů, které poukazovaly na mnohá specifika v trestné činnosti páchané osobami mladšími 18 let. Těmi nejzásadnějšími zvláštnostmi jsou motivy páchaní, okolnosti, které k trestné činnosti vedly, a osobnost mladistvých pachatelů. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže je tak reakcí na tyto odlišnosti a s účinností od 1. ledna 2004 je speciální právní úpravou pro oblast trestní odpovědnosti a trestního řízení ve věcech mladistvých pachatelů. Jde tedy o *lex specialis* jak k trestnímu zákoníku, tak k trestnímu řádu. Zákon ve významně větší míře odráží principy a zásady restorativní justice, než je tomu v případě generální právní úpravy v podobě zákonů č. 40/2009 Sb. a 141/1961 Sb. Restorativní prvky zákona směřují ve

⁷⁶ § 309 až 314 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním v posledním znění. Srov. DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. *Restorativní justice*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2022. ISBN 978-80-7251-536-3. Str. 46-48. Srov. TIBITANZLOVÁ, Alena. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-319-3. Str. 145-146.

⁷⁷ *Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2022 – textová část* [online]. Brno: Nejvyšší státní zastupitelství, 2023. [cit. 27. 2. 2024]. Dostupné z: https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2023/06/Zpr%C3%A1va-o-%C4%8Dinnosti-2022-_textov%C3%A1-%C4%8D%C3%A1st.pdf. Str. 28.

většině k pachatelům, ale jsou obsažena i ustanovení restorativního charakteru týkající se poškozených trestnými činy mladistvých osob.

Zákon č. 218/2003 Sb. používá ve svém znění odlišnou terminologii, než je tomu v případě generální úpravy, a to zejména ve snaze předejít stigmatizaci odsouzených. Ve většině případů se tak jedná o určité ekvivalenty termínů používaných v obecné úpravě. Namísto pojmů přečin, zločin a zvláště závažný zločin se používá pojmu *provinění*, případně u pachatelů mladších 15 let pojmu *čin jinak trestný*. Obdobně je tomu v oblasti sankcí – za provinění nelze ukládat tresty, ale toliko *opatření*, kdy zákon zná tři druhy těchto trestně právních sankcí uplatňovaných vůči mladistvým pachatelům – výchovná, ochranná a trestní. Mimo to lze na základě zákona ukládat opatření i dětem, tedy osobám mladším 15 let.

V § 1 odst. 2 je vymezen účel zákona, kterým je zejména náprava pachatele a zajištění jeho účasti na náhradě způsobené újmy. V poslední větě je stanoven základní princip řízení, které má působit především preventivně, a to v individuální i generální rovině. V tomto ustanovení zákona tak lze pozorovat odraz základních principů restorativní justice, která si klade za cíl především nápravu porušeného vztahu, a to za aktivní účasti pachatele a při zohlednění zájmů poškozeného. U opatření ukládaných mladistvým je velmi potlačen retributivní prvek, namísto toho mají opatření přispívat k rozvoji mladistvého, k jeho nápravě a řádné výchově, ke změně jeho způsobu života a chránit jej tak před negativními vlivy a pácháním dalších protiprávních činů.⁷⁸

Zájmy poškozeného jsou zákonem akcentovány v § 3 odst. 7 a dále v § 17 odst. 1 a 3, § 18 odst. 1 písm. d), § 25 odst. 1 písm. b), ale zvláště pak v § 45. Základní zásadou řízení podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže ve vztahu k poškozenému je vedení řízení takovým způsobem, který zajistí poškozenému náhradu způsobené újmy nebo dosažení jiného zadostiučinění. Nezbytnou součástí probačního programu, který je možné mladistvému uložit jen s jeho souhlasem, je podpora pachatele při snaze o nápravu vztahu mezi ním a poškozeným. Zároveň se zpravidla pachateli ukládá povinnost na náhradu způsobené újmy, a to ve formě náhrady škody, odčinění nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení. Soud nebo státní zástupce v přípravném řízení

⁷⁸ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže v posledním znění.

může mladistvému uložit výchovnou povinnost spočívající mimo jiné v usilování o vyrovnání s poškozeným. Při ukládání trestního opatření soud přihlíží i k tomu, jakým způsobem mladistvý napravit porušený vztah mezi ním a poškozeným, případně jakým způsobem se o to pokusil. Z pohledu restorativní justice je velmi významným ustanovení § 45, které upravuje postup orgánů činných v trestním řízení vůči poškozenému. Těm se ukládá, aby poškozeného řádně poučili o jeho právech a přihlížely k jeho oprávněným zájmům. Soud nebo státní zástupce mohou rozhodnout o použití některého z odklonů, přičemž ten směřuje mimo jiné také k nápravě újmy způsobené poškozenému. Pokud mladistvý projeví zájem na jakékoliv formě náhrady způsobené újmy, musí o tomto být poškozený vyrozuměn.⁷⁹

Ve vztahu k mladistvým pachatelům je hlavním účelem speciální právní úpravy snaha o jejich nápravu a pozitivní působení na mladistvého. Trestní řízení, sankce a případné alternativní způsoby řízení mají usilovat především o výchovné působení, převzetí odpovědnosti za spáchaný čin mladistvým pachatelem, zjišťování příčin protiprávní činnosti a odstraňování jeho negativních návyků. Toto pojetí vychází zejména z obecně přijímaného přesvědčení, že osobnost mladistvých pachatelů není plně zformována, mladiství nejsou dosud plně vyvrálení a vhodným působením lze jejich budoucí vývoj pozitivně ovlivnit a mladistvé plně napravit v tom smyslu, že se v budoucnu již nebudou dopouštět protiprávní činnosti. Při řešení protiprávní činnosti mladistvých se široce uplatňují hlavní principy a zásady restorativní justice – od primární snahy o narovnání porušeného sociálního stavu, přes maximální zohlednění zájmů poškozeného až po snahu o přijetí odpovědnosti pachatelem a zjišťování příčin jeho protiprávní činnosti. Jak již bylo uvedeno – mladistvým pachatelům lze za provinění ukládat toliko opatření. Těmi mohou být opatření výchovná – dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou a ochranná – ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci, zabránění části majetku a ochranná výchova. Za provinění lze také uložit jedno nebo více trestních opatření, kdy tím nejpřísnějším je opatření odnětí svobody nepodmíněné. Vedle toho ale zákon nabízí 11 alternativních trestních opatření – ku příkladu obecně

⁷⁹ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže v posledním znění.

prospěšné práce nebo peněžité opatření. Vedle alternativních opatření, tedy opatření nespojených s odnětím svobody, jsou dalším významným projevem restorativní filosofie alternativní způsoby řízení. Ty jsou jako *zvláštní způsoby řízení* zákonem o soudnictví ve věcech mládeže upraveny v § 68 a následujících. Je možné je využít v situacích, kdy je dostatečně objasněn skutkový stav, mladistvý je připraven převzít odpovědnost za spáchaný skutek a vyvinout snahu o nápravu negativních důsledků činu. Zákon nabízí čtyři možnosti alternativního vyřízení věci – podmíněné odložení podání návrhu na potrestání, podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání a odstoupení od trestního stíhání. Odstoupit od trestního stíhání mladistvého lze u provinění, za něž trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí maximálně tři roky, přičemž chybí veřejný zájem na dalším pokračování řízení. Splněna musí být jedna z podmínek, a to buďto že je trestní stíhání neúčelné, anebo není potrestání nutné k účinné nápravě pachatele. Další zvláštní způsoby řízení lze využít za podmínek, které stanoví trestní řád. V určitých případech je také možné, aby soud upustil od uložení trestního opatření, případně podmíněně upustil od jeho uložení. To lze za podmínky, kdy lze mít za to, že řízení bylo dostatečné k nápravě pachatele, mladistvý se činu dopustil díky omluvitelné neznalosti právních předpisů nebo pokud soud přijme záruku za nápravu mladistvého. Od uložení trestního opatření lze také upustit v případě, kdy mladistvý provinění spáchal ve stavu vyvolaném duševní poruchou nebo pokud je uložení výchovného nebo ochranného opatření dostatečné k naplnění účelu zákona. K ochraně zájmů mladistvých směřuje i řada dalších institutů zákona – mezi těmi nejdůležitějšími lze uvést nutnou obhajobu podle § 42a, zkrácená maximální doba trvání vazby podle § 47 nebo neveřejnost hlavního líčení podle § 54.⁸⁰

11.4 Zákon o obětech trestných činů

Návrh zákona o obětech trestných činů byl předložen vládě již na konci roku 2011. Po schválení Poslaneckou sněmovnou návrh přijal Senát, a to 30. ledna 2013. Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů nabyl účinnosti v celém

⁸⁰ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže v posledním znění. Srov. DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. *Restorativní justice*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2022. ISBN 978-80-7251-536-3. Str. 28-29.

rozsahu dne 1. srpna 2013. Již 1. dubna téhož roku ale nabyla účinnosti ustanovení týkající se institucí určených k poskytování pomoci obětem. V 62 paragrafech, rozdělených do dvanácti částí, přináší zákon komplexní úpravu postavení a práv obětí trestné činnosti, která do té doby byla upravena jen částečně, a to v několika různých právních předpisech. Na to zákon reaguje v § 51 a následujících změnou příslušných právních předpisů, a to zejména trestního řádu (§ 51), občanského soudního řádu (§ 52), zákona o soudních poplatcích (§ 54), zákona o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti (§ 57) nebo zákona o soudnictví ve věcech mládeže (§ 59). V § 2 zákona jsou vymezeny pojmy, přičemž jde o trestný čin, oběť, zvláště zranitelnou oběť, druhotnou újmu a akreditovaný subjekt. O oběti lze uvažovat jako o zvláštní podmnožině poškozených, ačkoliv ne bez výjimky. Zákon o obětech trestných činů k pojmu oběti v § 2 odst. 2 a 3 uvádí: „*Obětí se rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena škoda nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil nebo měl obohatit.*“ a „*Byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považují se, utrpěli-li v důsledku smrti oběti újmu, za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner, druh nebo osoba, které oběť ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu. Je-li těchto osob více, považuje se za oběť každá z nich.*“ Pojem poškozený je vymezen v první části ustanovení § 43 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, které uvádí: „*Ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil (poškozený)...*“ Na základě výše uvedeného lze konstatovat, že *poškozeným* se rozumí strana trestního řízení, jejíž postavení, práva a povinnosti jsou vymezeny trestním řádem. Může jít o osobu či osoby jak fyzické, tak právnické. Naproti tomu *obětí se rozumí* subjekt zvláštní péče ze strany státu, který může být toliko osobou fyzickou, svá práva jako oběti nemůže převést na jinou osobu a ve vztahu k zákonné úpravě je primární snaha o předcházení její druhotné újmě – sekundární viktimizaci. Přímé oběti, tedy okruh fyzických osob vymezených v odst. 2, lze považovat bez výjimky též za poškozené v rámci trestního řízení. To se ale netýká fyzických osob vymezených v odst. 3, tedy nepřímých obětí, které jsou též subjekty zvláštní péče ze strany státu, ale nemají

postavení strany v trestním řízení. Zákon obětem přiznává řadu práv, mezi nimi právo na poskytnutí odborné pomoci (§ 4 až 6), právo na informace (§ 7 až 13), právo na ochranu před hrozícím nebezpečím (§ 14) nebo právo na ochranu soukromí (§ 15). Velmi důležitým je také právo na ochranu před druhotnou újmou, upravené ustanoveními § 17 až 22. Zákon o obětech trestných činů také zrušil velkou část zákona o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a nově tuto oblast upravil v § 23 a následujících. V první části zákona jsou tak upravena práva obětí trestných činů, v druhé části se zákon věnuje vymezení vztahů státu a subjektů, které jsou určeny k poskytování odborné pomoci podle zákona. Subjektem poskytujícím odbornou pomoc se rozumí subjekt, který získal akreditaci pro poskytování právních informací nebo akreditaci pro restorativní programy.⁸¹

Zákon je v současné době nejdůležitějším, nejobsáhlejším a nejkompletnějším právním předpisem s restorativními prvky ve vztahu k oběti. Před jeho přijetím byla některá práva obětí upravena nahodile v různých právních předpisech – např. práva obětí, které jsou poškozenými, v trestním řádu, právo na peněžitou pomoc v zákoně o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti nebo institut předběžných opatření v občanském soudním řádu. Jedním z hlavních důvodů přijetí zákona tak byla snaha o vytvoření nové přehledné právní úpravy v oblasti ochrany obětí trestné činnosti, jakož i snaha o posílení jejich práv a usnadnění přístupu k účinné odborné pomoci obětem, která bude poskytována akreditovanými subjekty.⁸²

11.5 Restorativní justice ve vězeňství

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody v ustanovení § 2 odst. 2 uvádí, že: „S odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se

⁸¹ Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů v posledním znění. Srov. JELÍNEK, Jiří a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. doplněné a rozšířené vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-016-1. Str. 11-21. Srov. GRIVNA, Tomáš. Zákon o obětech trestných činů. In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 22-30. ISBN 978-80-87576-39-7.

⁸² JELÍNEK, Jiří a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. doplněné a rozšířené vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-016-1. Str. 13-21.

takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem.“ Akcentovány jsou tedy reintegrační, nápravná a výchovná funkce trestu odnětí svobody. Na nápravu více než na trestání pachatele se zaměřuje také restorativní justice. K tomu využívá dvou různých postupů – prvním je proces zjišťování příčin, které vedly ke spáchání trestného činu, druhým je motivování pachatele k převzetí odpovědnosti za následky spáchaného činu a jeho porozumění a pochopení bolesti, kterou trestným činem oběti způsobil. Právě nápravou pachatele a poznáním příčin trestné činnosti restorativní justice primárně sleduje hlavní účel trestního práva jako takového, tedy ochranu společnosti před kriminalitou. Retributivní justice trest odnětí svobody vnímá jako období izolace pachatele a jeho trestání, které má jeho i ostatní členy společnosti odradit od páchaní trestné činnosti. Na rozdíl od toho restorativní justice vnímá období výkonu trestu odnětí svobody jako čas, kdy je třeba vhodně na pachatele působit. V restorativním pojetí tak nejde o období, které je nutné k „dostatečnému potrestání“, ale k uspokojivé nápravě pachatele, která se projeví zejména převzetím odpovědnosti, pochopením negativních následků trestné činnosti a projevením snahy o nápravu narušeného vztahu. Období výkonu trestu je také využito pro pochopení motivů pachatele, které mohou významně přispět k prevenci kriminality. Získané poznatky najdou své uplatnění v rámci primární, sekundární, terciální i situační prevence.

Zásadním prvkem v rámci restorativního působení na odsouzené je sebereflexe a dosažení určité vnitřní změny. Restorativní justice tak více než s tím, co se odehrává vně pachatele, operuje s jeho vnitřními procesy. Restorativní přístup se nemůže spokojit s tím, že odsouzený se po určitou dobu chová v souladu s obecně přijímaným způsobem, ale musí maximálně usilovat o jeho vnitřní nápravu – skutečné převzetí odpovědnosti a vyvinutí snahy o nápravu sebe i následků trestného činu, které ale nebudou pouhým kalkulem odsouzeného a jeho klíčem k dřívějšímu propuštění z výkonu trestu. Hlavním úkolem restorativní justice v takovém procesu je zejména vytvoření vhodných podmínek a motivace odsouzeného. K obojímu dochází v rámci různých restorativních programů ve vězeňství, kdy některé z nich budou blíže popsány v následující kapitole. Příkladem lze uvést programy Building Bridges, Andělský strom a Andělský kemp,

Good Lives Model nebo projekt otevřené věznice v Jiřicích. Mezi nejvýznamnější subjekty v rámci restorativních programů ve vězeňství patří Probační a mediační služba další organizace, např. Mezinárodní vězeňské společnosti. K dosahování výše uvedených cílů restorativního působení na odsouzené dochází v rámci různých projektů různými způsoby. Svůj význam má vzdělávání, sportovní, kulturní a jiné zájmové aktivity, zaměstnávání odsouzených, ale také rozhovory s odsouzenými, v rámci kterých je klíčovým prvkem pochopení a projev respektu. V rámci projektu Building Bridges se pak odsouzení setkávají s oběťmi různých trestných činů, během programu Andělský strom a Andělský kemp se svými dětmi.⁸³

⁸³ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody v posledním znění. Srov. DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. *Restorativní justice*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2022. ISBN 978-80-7251-536-3. Str. 56-59. Srov. *RJ ve vězeňství* [online]. Institut pro restorativní justici. [cit. 20. 2. 2024]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/restorativni-justice-v-oblasti-vezenstvi/>.

12 Restorativní programy

Restorativní justice je koncepcí, která nabízí nový, alternativní pohled na řešení trestné činnosti. Tato koncepce je vystavěna na několika základních principech a zásadách, s uplatněním primárních hodnot. Zastánci restorativní justice si kladou za cíl nejen změnu stávajícího systému trestního soudnictví, ale také jeho doplnění či obohacení – tedy navázání na to, co považují v současném systému za kvalitní, prospěšné a osvědčené. Za tímto účelem byla postupem času vypracována řada instrumentů, které v závislosti na aktuálním stavu trestní justice doplňují, upravují nebo mění. Za výraznou změnu tradiční trestní justice lze považovat například odklony v trestním řízení, za doplnění například alternativní trestní sankce. V těchto případech jde ale vždy o určitou nadstavbu toho, co stávající systém již nabízel. V této kapitole bude pojednáno o restorativních programech, které lze s určitou mírou nadsázky považovat za procesy ryze restorativní, vytvořené až na podkladě konceptu restorativní justice, s plným uplatněním jejich principů, zásad a hodnot. Restorativní programy jsou tedy doplněním tradiční retributivní justice, na níž jsou nezávislé. Není možné však poskytnout taxativní výčet typů těchto programů, natož všech programů probíhajících ve světě. Existuje velké množství různých modifikací, úprav a forem, které se v různých státech uplatňují různě. Miers ku příkladu uvádí tyto restorativní programy: neformální mediace, mediace mezi pachatelem a obětí, konference mezi pachatelem a obětí, rodinné skupinové konference, kruhy, komunitní konference, ozdravné kruhy a další.⁸⁴

12.1 Principy a prvky restorativních programů

Restorativní program je možné definovat jako proces, který je nezávislý na trestním řízení, byť sleduje stejný primární účel, tedy ochranu společnosti před trestnou činností. V současné době je trestní řízení určitou symbiózou prvků restorativní a retributivní justice. Průběh i jednotlivé prvky restorativních programů jsou ale zcela odlišné. Restorativní programy jsou vystavěny na principu

⁸⁴ MIERS, David. The international development of restorative justice. In: *Handbook of Restorative Justice*. Ed. Gerry Johnstone a Daniel W. Van Ness. USA, Kanda: Willan Publishing, 2007. Str. 447-467. ISBN 978-1843926191. Převzato z: STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restorativní justice*. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-075-8. Str. 163.

dobrovolné účasti, což je pravděpodobně nejvýraznější odlišností od trestního řízení. Restorativní programy poskytují účastníkům, tedy zejména obětem, pachatelům a komunitám, prostor pro to, aby tváří v tvář ostatním subjektům přednesli svůj pohled na věc. Poškozený může v tomto bezpečném prostoru uvést, s jakými následky se musel během a po trestném činu potýkat, jaké dopady měl skutek na jeho život, jaké jsou jeho aktuální potřeby a zda a jaká vidí východiska pro řešení. Pro mnoho obětí zejména násilných a mravnostních deliktů bývá mimořádně důležité pochopení motivů pachatele, které ho vedly ke spáchání daného trestného činu. Oběti tak mohou pachatelům pohlédnout do tváře a prostřednictvím dialogu se pokusit pochopit motivaci pachatelů. Naopak pachatelé dostávají prostor pro vysvětlení, přijetí odpovědnosti a nabídnutí možností nápravy porušeného vztahu. Mezi nezbytné prvky každého restorativního programu patří vzájemný respekt a aktivní účast na daném procesu, která je dobrovolná. Do restorativních programů jsou zapojeny i jiné subjekty, zejména mediátoři či facilitátoři, kteří jednak jednotlivé účastníky na setkání připravují, setkání řídí, ale také přiměřeně informují státní orgány zapojené do trestního řízení, zejména soudy a státní zastupitelství, o výsledcích restorativních programů.⁸⁵

12.2 Mediacce

Mediacce je v současné době nejvyužívanější a nejznámější formou restorativního programu. Principem mediace je postavení pachatele a oběti tváří v tvář, kdy prostřednictvím dialogu mezi nimi má dojít k nalezení vhodných způsobů nápravy způsobené újmy. Nezbytnou součástí je také účast mediátora, kterým je v České republice profesionál, avšak v jiných evropských státech může jít například o zástupce územní samosprávy, který projeví zájem o účast v mediaci a podstoupí příslušný základní kurz. Mediátor je nezávislý a nestranný, pouze řídí

⁸⁵ ŘEHÁKOVÁ, Tereza. *Restorativní programy* [online]. Praha: Institut pro restorativní justici, 2023, 12 minut. [cit. 15. 2. 2024]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?time_continue=47&v=wknT80R8m2g&embeds_referring_euri=https%3A%2F%2Frestorativni-justice.cz%2F&embeds_referring_origin=https%3A%2F%2Frestorativni-justice.cz&source_ve_path=MzY4NDIsMjg2NjY&feature=emb_logo. Srov. *Handbook on Restorative Justice Programmes – Second Edition* [online]. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime, 2020. Dostupné z: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/20-01146_Handbook_on_Restorative_Justice_Programmes.pdf. Str. 6-8.

dialog mezi pachatelem a obětí ve snaze je podpořit při hledání vhodných způsobů nápravy způsobené újmy. Výsledkem mediace by mělo být dosažení dohody mezi pachatelem a obětí, která se bude věnovat nápravě negativních následků způsobených trestným činem.⁸⁶

Předpokladem pro zahájení mediace je souhlas obou stran. Zároveň s tím je třeba, aby pachatel přiznal vinu a mediační proces se tak mohl věnovat nalézání cest k nápravě újmy. Zároveň není možné, aby se mediace účastnila osoba s vážnou duševní chorobou nebo s drogovou závislostí. Při splnění podmínek je možné přistoupit k přípravě mediace, která spočívá zejména v informování obou zúčastněných o průběhu celého procesu, o jeho zásadách a pravidlech. Mediátor se tak s oběma stranami zvlášť setkává ještě před samotnou mediací. Samotné setkání pachatele s obětí je možné rozdělit do dvou fází – během první jde o dialog o samotném činu a jeho následcích, během druhé o jednání o možné nápravě způsobené újmy. Podnět k zahájení mediačního procesu může dát široký okruh subjektů – vedle pachatele a oběti také jejich rodinní příslušníci, osoby trestným činem dotčené, ale také státní zástupci, soudci, obhájci či policie.⁸⁷

12.3 Restorativní kruhy

Programy ve skupině restorativních kruhů nejsou homogenní – jde o širokou škálu programů s různým průběhem i cílem. Nejznámějšími druhy jsou *Sentencing Circles*, *Community Circles* a *Peacemaking Circles*.

Společným znakem pro všechny programy v rámci restorativních kruhů je široké zapojení komunity. Procesu se účastní, na rozdíl od mediace, i jiné osoby než pouze pachatel, oběť a mediátor. Kruhy zapojují členy komunity, ale také jiné subjekty – např. orgány státní moci. Na rozdíl od konferencí zapojují restorativní kruhy i jiné členy komunity než pouze rodinné příslušníky. První jmenovaný typ, *Sentencing Circles*, spočívá v souzení v kruhu. Tento typ restorativního kruhu přímo vychází z tradic původních obyvatel severní Ameriky. Další dva uvedené –

⁸⁶ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restorativna justícia*. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-075-8. Str. 164-172.

⁸⁷ *Mediace – možnost mimosoudního řešení konfliktu* [online]. Probační a mediační služba. [cit. 15. 2. 2024]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/mediace/>. Srov. STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restorativna justícia*. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-075-8. Str. 164-172.

Community Circles (komunitní kruhy) a *Peacemaking Circles* (mírotvorné kruhy), jsou určitým rozšířením mediace o řadu dalších účastníků, kteří mohou do restorativního programu přispět svým pohledem a návrhem možné dohody.⁸⁸

12.4 Restorativní konference

V rámci restorativních konferencí je třeba rozlišit zejména dva modely – *Family Group Conferencing* (rodinné skupinové konference) a *Community Group Conferencing* (komunitní skupinové konference).

Rodinné skupinové konference mají svůj původ na Novém Zélandu a zaměřují se zejména na řešení trestné činnosti spáchané mladistvými pachateli. Nemusí jít nutně o řešení následků způsobených konkrétním trestným činem, ale rodinnou skupinovou konferencí lze využít i v rámci řešení např. problémového chování mladistvého. Podmínkou pro jejich konání není účast poškozeného, narozdíl od komunitní skupinové konference, kde je souhlas poškozeného nezbytný. Rodinné skupinové konference zapojují poměrně široký okruh osob – mimo pachatele také jeho rodinné příslušníky a další zástupce komunity, kteří společně hledají způsoby reintegrace pachatele do společnosti. Na rozdíl od jiných restorativních programů není typická účast nezávislého orgánu, jakým je například mediátor v případě mediace. Pokud nedojde v rámci rodinné skupinové konference k nalezení shody, je věc řešena v rámci standardního trestního řízení, resp. v rámci řízení o provinění mladistvého.⁸⁹

Komunitní skupinové konference lze považovat za určitý typ „rozšířené mediace“. K jejich zahájení je nezbytný souhlas pachatele i poškozeného a podnět k jejich konání může dát stejně široký okruh osob, jako je tomu u mediace. Jádrem komunitní skupinové konference je dialog mezi poškozeným a pachatelem, který je ale rozšířen o účast komunity, která se sestává z rodinných příslušníků, přátel, kolegů nebo jiných osob dotčených trestným činem.⁹⁰

⁸⁸ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. *Restorativní justice*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2022. ISBN 978-80-7251-536-3. Str. 19-21.

⁸⁹ Tamtéž. Str. 19-20. Srov. STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restorativní justice*. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-075-8. Str. 174-189.

⁹⁰ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. *Restorativní justice*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2022. ISBN 978-80-7251-536-3. Str. 20.

12.5 Příklady restorativních programů v České republice

12.5.1 Mediace v trestním řízení

Služby v oblasti mediace poskytuje v České republice Probační a mediační služba České republiky, jejíž působnost je vymezena zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě. Hlavními cíli služby, jakož i mediace, je začlenění pachatelů do společnosti, zapojení poškozeného v programech Služby a ochrana společnosti před kriminalitou. Definici mediace poskytuje § 2 odst. 2 zákona: „*Mediací se pro účely tohoto zákona rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi podezřelým nebo obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediace lze provádět jen s výslovným souhlasem podezřelého nebo obviněného a poškozeného*“. Mediace je Probační a mediační službou poskytována bezplatně. Mediace, stejně jako další úkoly Služby, provádí úředníci a asistenti, kteří jsou zaměstnanci Služby. Mezi základní kvalifikační předpoklady úředníků patří vysokoškolské vzdělání v magisterském studijním programu s humanitním zaměřením a složení odborné zkoušky. Práva a povinnosti úředníků a asistentů Probační a mediační služby jsou blíže upravena v § 7 až 9 zákona o Probační a mediační službě. Mediace je službou poskytována ve střediscích sídlících při všech okresních (obvodních, městských) soudech v České republice a je možné ji provést v jakékoliv fázi trestního řízení. Podnět k jejímu zahájení může dát pachatel i poškozený, ale také obhájci, státní zástupci, soudci, policie, kurátoři a další osoby, které mají na provedení mediace zájem. Mediace však nelze zahájit bez dobrovolného souhlasu pachatele a poškozeného.⁹¹

V letech 2008 až 2010 Institut pro kriminologii a sociální prevenci řešil výzkumný úkol zadaný Radou pro probaci a mediaci s názvem „Uplatnění mediace v systému trestní justice“. Výsledky výzkumu byly Institutem uveřejněny ve dvou publikacích – Uplatnění mediace v systému trestní justice I. a II. V závěru druhého dílu se mimo jiné uvádí: „*I přes určitá metodologická omezení našeho výzkumu lze konstatovat, že získané poznatky jednoznačně prokázaly prospěšnost kombinace mediačního řízení se soudním řešením případů. Vedle*

⁹¹ Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě v posledním znění. Srov. *Mediace – možnost mimosoudního řešení konfliktu* [online]. Probační a mediační služba. [cit. 15. 2. 2024]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/mediace/>.

urovnání konfliktu mezi pachatelem a poškozeným, dosažení dohody o náhradě škody a odstranění dalších škodlivých následků trestné činnosti, byly v průběhu mediačního řízení vytvořeny kvalifikované a využitelné předpoklady pro řešení trestních věcí mimo standardní soudní řízení (využitím odklonů), anebo pro ukládání výchovných trestů a opatření, které nejsou spojeny s odnětím svobody“. Autoři výzkumu také ocenili práci zaměstnanců Probační a mediační služby a konstatovali, že většina účastníků mediace ji zhodnotila jako vhodnou a efektivní. Z dílčích oblastí výzkumu lze také usuzovat na to, že mediace, resp. dosažení dohody v rámci mediace, má pozitivní vliv na pravděpodobnost recidivy.⁹²

12.5.2 Building Bridges

Building Bridges je restorativním projektem Mezinárodního vězeňského společenství, při kterém dochází k setkávání skupin obětí a pachatelů ve výkonu trestu odnětí svobody. Pachatelé a oběti nejsou spojeny konkrétními trestnými činy, jako je tomu např. u mediace, k jejich interakci tak dochází poprvé. Skupina obětí i pachatelů je stejně velká – s 6 lidmi na obou stranách. Obě skupiny se setkávají v průběhu osmi týdnů ve věznici, za účasti zprostředkovatelů – facilitátorů. V rámci diskuse se uplatňují podobné principy jako je tomu u mediace a jiných restorativních programů. Oběti mají možnost sdílet svou bolest, vyslechnout pachatele a pochopit okolnosti a pohnutky, které ho vedly ke spáchání trestného činu. Naopak odsouzení mají možnost pohlédnout do tváře obětem a uvědomit si tak, že trestným činem neporušili jen právní normu, ale způsobili újmu jinému člověku. Cílem setkávání tak může být pro oběti alespoň částečné vypořádání se s traumatem a odstranění některých negativních, zejména duševních, následků trestného činu. Pro pachatele je naopak v rámci procesu nápravy velmi důležitý prvek naslouchání a porozumění.⁹³

⁹² ROZUM, Jan a kol. *Uplatnění mediace v systému trestní justice II.* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010. ISBN 978-80-7338-097-7. [cit. 15. 2. 2024]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/372.pdf>. Str. 193-194. Srov. ROZUM, Jan. Výzkum uplatňování mediace v České republice. In: *Restorativna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie.* Ed. Tomáš Strémy. Praha: Leges, 2014, s. 448-464. ISBN 978-80-7502-034-5. Str. 451-462.

⁹³ *Building Bridges* [online]. Mezinárodní vězeňské společenství, z. s. Dostupné z: <https://mvs.cz/building-bridges/>. Srov. *Restorativní programy* [online]. Institut pro restorativní justici. [cit. 15. 2. 2024]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/restorativni-programy/>.

12.5.3 Sociální centrum Kappa – Help

Kappa – Help, centrum sociální prevence, je neziskovou organizací se sídlem v Přerově, která nabízí služby mediace, rodinné a restorativní konference a další služby v rámci pomoci obětem i pachatelům trestné činnosti.⁹⁴

12.5.4 Vnímám i Tebe

Restorativní projekt s názvem „Vnímám i Tebe“, vytvořený ve spolupráci Probační a mediační služby a Vězeňské služby České republiky, se zaměřuje výhradně na odsouzené pachatele. Projekt se nesoustředí pouze na odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody, ale také na pachatele vykonávající jiný trest na svobodě. Cílem projektu je u pachatelů vyvolat reflexi jejich trestné činnosti a představit jim negativní následky, které má trestná činnost na její oběti. Oběti se projektu neúčastní osobně, ale podílely se na vytvoření nahrávek, které jsou pachatelům představovány. Videonahrávky usilují o probuzení empatie, pochopení utrpení obětí a vyvození odpovědnosti za nápravu následků způsobených trestným činem ze strany pachatelů.⁹⁵

12.6 Příklady restorativních programů v zahraničí

V jednotlivých státech Evropy i dalších státech světa se restorativní justice a zapojení jejích prvků do trestní justice vyvíjelo odlišně. Nejrozšířenějším a nejrozpracovanějším restorativním programem napříč státy je mediace. I ta má však velmi různé podoby. Liší se jak její průběh, zapojené subjekty, tak i legální definice a samotné pojmenování tohoto procesu. V České republice mediaci provádí Probační a mediační služba, která je podřízena Ministerstvu spravedlnosti. Podobný systém existuje také v Maďarsku. Soukromé subjekty provádí mediaci například v Polsku nebo v Rumunsku. Ve Velké Británii tuto službu zajišťuje policie, v Litvě soudy. Různí se i fáze trestního řízení, ve které je

⁹⁴ *Restorativní programy* [online]. Institut pro restorativní justici. [cit. 15. 2. 2024]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/restorativni-programy/>.

⁹⁵ *Program VIT (Victim impact training) – Vnímám i Tebe* [online]. Vězeňská služba České republiky. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-pardubice/sekce/program-vit-victim-impact-training-vnimam-i-tebe>. Srov. *Restorativní programy* [online]. Institut pro restorativní justici. [cit. 15. 2. 2024]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/restorativni-programy/>.

možné k mediaci pristoupit. Například v Belgii nebo Finsku je mediace využívána coby odklon či jedna z podmínek pro uložení nižšího trestu. Její aplikaci tak předchází soudní rozhodnutí. Méně rozšířený je program restorativních konferencí. V rámci něj jsou nejvíce využívaným typem rodinné skupinové konference zaměřené zejména na řešení trestné činnosti mladistvých. Největší tradici má tento program na Novém Zélandě, ale je využíván i ve Velké Británii či Belgii. Restorativní kruhy jsou nejrozšířenější ve státech severní Ameriky, tj. ve Spojených státech amerických a v Kanadě, jejíž původní obyvatelé položili základy tohoto programu. Mezi nejnovějšími restorativními programy v zahraničí Vráblová uvádí skupiny komunitní nápravy a napomenutí policí. Skupiny komunitní nápravy jsou v USA využívány od 90. let. Motivací pro zavádění tohoto programu byla snaha o větší zapojení komunity do rozhodování v trestních věcech. Nejprve se program využíval ve věcech dospělých pachatelů, později se rozšířil i na mladistvé. Principem je uložení sankce komunitou, která dohlíží i na její vykonání a následně o výsledcích informuje soud. Napomenutí policí má svůj původ v Austrálii a jeho principem je vyvolání pocitu hanby u pachatele méně závažného trestného činu. V co nejkratší době po spáchání je pachatel konfrontován s následky jeho jednání s cílem vyvolat u něj pocit zahanbení a snahu o náhradu škody či jinou nápravu následků. Ve Francii vznikl projekt *Sycomore*, který zprostředkovává setkání mezi pachateli a oběťmi ve věznicích, kde si obě skupiny mohou vyměnit své zkušenosti s následky, se kterými se musely potýkat po spáchání trestného činu. Program tak přináší podobné benefity jako *Building Bridges* probíhající v českých věznicích.⁹⁶

⁹⁶ VRÁBLOVÁ, Miroslava. Modely restorativnej justície v Európe. In: *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Ed. Tomáš Strémy. Praha: Leges, 2014, s. 95-103. ISBN 978-80-7502-034-5. Str. 97-102. Srov. *Restorativní programy* [online]. Institut pro restorativní justici. [cit. 16. 2. 2024]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/restorativni-programy/>.

13 Návrhy de lege ferenda

Návrhy uvedené v závěrečné kapitole je možné rozdělit do dvou okruhů, které se ale vzájemně prolínají. Prvním z nich jsou návrhy směřující k doplnění stávající právní úpravy, k jejímu rozšíření a obohacení. Druhá skupina návrhů si klade za cíl změnu současné úpravy. Je zřejmé, že v současné době platná právní úprava v oblasti trestního práva je pro tvorbu návrhů *de lege ferenda*, směřujících k vyššímu uplatnění principů, zásad a hodnot restorativní justice, zásadní. Restorativní justice si v žádném případě neklade za cíl vytvoření paralelního justičního systému, který se v každém jednotlivém institutu bezpodmínečně vyhraní vůči tradiční trestní justici. Tradiční trestní justice má řadu nesporných výhod a pozitivních dopadů na společnost při naplňování snah o ochranu společnosti před pachateli trestné činnosti. Zároveň však trpí i některými problémy, přičemž zejména na ty restorativní přístup reaguje. Zároveň je vhodné připomenout, že jednotlivé snahy o změnu trestní justice v posledních dekádách nejsou zdaleka motivovány jen restorativním přístupem k řešení trestné činnosti. Aby se konkrétní změna či doplnění daly považovat za restorativní, musí odrážet alespoň v minimální míře restorativní principy, zásady a hodnoty. Řada úprav stávajícího systému tak jen zcela pragmaticky reaguje na jednotlivé problémy, přičemž ale ani zdaleka neusiluje o hlubší změnu pojetí reakce státu na kriminalitu. Mezi nejzásadnější problémy, na které úpravy, někdy sporadické a nekoncepční, reagují, patří například přeplněnost vězeňských zařízení, (ne)funkčnost nepodmíněného trestu odnětí svobody, někdy označovaná jako „krize trestu odnětí svobody“ nebo nové formy páchaní trestné činnosti a řešení trestné činnosti mladistvých pachatelů. Restorativní justice usiluje o významně větší individualizace procesu při řešení následků konkrétního trestného činu. Vzhledem k tomu, že základním principem je aktivní zapojení pachatele i poškozeného, nelze restorativní přístup uplatnit v každém jednotlivém případě. To je základním důvodem, proč restorativní justice nikdy nemůže vytvořit ryze restorativní justiční systém, který by se vypořádal s jakýmkoliv trestným činem, a proč je nutné k restorativní justici přistupovat spíše jako k filosofii, která se snaží o ovlivnění stávajícího systému ve snaze přinést účinnější řešení v některých vhodných případech. Restorativní přístup se dle autorova názoru v současné době potýká se třemi základními překážkami při jeho širším uplatnění. První z nich vychází ze

samotného základního principu, kterým je přijetí odpovědnosti pachatelem. I když restorativní přístup usiluje o pachatelovo skutečné, vnitřní přijetí odpovědnosti, nikoliv pouze předstírané či vykalkulované ve snaze vyjít z trestního řízení s co nejmenší újmou, bylo by vhodné na pachatele působit i jinak než apelem na kladné vlastnosti. Pachatelům je třeba zcela konkrétně vysvětlit negativní dopady jejich činů, ale zároveň je nutné pochopit i to, co je k trestné činnosti vedlo a tyto příčiny účinně odstranit a nabídnout pachatelům jasné postupy k nápravě, při kterých se jim vždy dostane účinné pomoci. K tomu velmi dobře slouží řada restorativních programů, kterých se ale stále účastní jen malé množství z celkového počtu pachatelů a o kterých neexistuje dostatečně velké povědomí. Druhou překážkou pro širší uplatnění restorativní justice je stále vysoký zájem státu na potrestání pachatele. Tradiční retributivní justice je systém, který má velmi dlouhou tradici a jehož principy jsou v mnohém spojeny s principy trestní justice jako takové. Ostatně už samotný pojem *trestní justice* evokuje, že v řízení má jít zejména o uložení trestu pachateli ve snaze odradit jej od dalšího páčání trestné činnosti, jakož i odradit a varovat další členy společnosti. Již řadu let ale dochází k postupnému utlumování zájmu státu na trestání pachatelů a do popředí se dostává poškozený, jeho zájmy, ale také zájmy pachatele a komunity. K naplňování tohoto principu restorativní justice dochází přijímáním vhodné právní úpravy, přičemž příkladem mohou být odklony upravené trestním řádem nebo stále se rozšiřující výčet alternativních trestů v trestním zákoníku. Pokud se restorativní justici podaří překonávat dvě výše uvedené překážky, bude si muset poradit i se třetí, kterou je praktické, reálné využívání restorativního přístupu. Účastníky trestního řízení jsou lidé, byť vystupující jako zástupci různých institucí a stran. Do doby, než se podaří *lidi* zapojené do trestního řízení přesvědčit o významu restorativní justice, nebude tato moci být plně uplatňována. A to je možné jen pomocí koncepčního soustavného informování o restorativní justici, jejích přínosech, pozitivních příkladech jejího uplatňování, ale také jejích limitech a rizicích. Dále bude v kapitole pojednáno o návrzích *de lege ferenda*, směřujících k úpravě některých institutů tradiční trestní justice, k jejímu doplnění v restorativním duchu nebo úpravě již existujících restorativních prvků v právním řádu.

Restorativní programy představují jeden z nejdůležitějších prvků restorativní justice. Přesto neexistuje jejich legální definice a zmínka o nich se nachází pouze v zákoně č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, konkrétně v § 4 odst. 1 a § 39 odst. 1 písm. b). Pro širší možnosti využívání restorativních programů by tak bylo vhodné v zákoně o obětech či v zákoně č. 257/2000Sb., o Probační a mediální službě uvést definici tohoto pojmu, jakož i demonstrativní výčet možných forem restorativních programů a podmínky jejich provádění. Do současné doby je jediným legálně upraveným restorativním programem mediace, se kterou pracuje mimo jiné zákon o Probační a mediální službě. Ve vztahu k restorativním programům by se pak jevilo jako vhodné jejich širší využívání zejména v řízení o provinění mladistvých. Jak již bylo uvedeno v práci výše, pro daná řízení by bylo možné využití rodinné skupinové konference. Definice a propojení zákonné úpravy restorativních programů s dalšími právními předpisy v oblasti trestního práva by pak umožnilo využívání jejich výsledků v rámci trestního řízení. Při vydávání rozhodnutí soudem či státním zástupcem v přípravném řízení by bylo účelné zohlednit i výsledky restorativního programu a potvrdit dosažené dohody. Zlepšila by se tak pozice pachatele, ale zejména poškozený by získal určité záruky toho, že dohoda dosažená v rámci restorativního programu bude naplněna a pachatel tak podnikne kroky k nápravě následků, ke kterým se zavázal.

Ve vztahu k zákonu č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním je základním předmětem kritiky zastánců restorativní justice vymezení účelu zákona.⁹⁷ To až do současné doby neodráží žádné ze základních principů, zásad a hodnot restorativní justice. V zájmu restorativního přístupu během trestního řízení by byla úprava i dalších obecných ustanovení trestního řádu, zejména zásad trestního řízení, nyní upravených v § 2. Zásady podporující využívání prvků restorativní justice by byly vhodným spouštěčem pro postupné zavádění dalších konkrétních restorativních prvků, procesů a institutů restorativní justice, které by naplňovaly nově formulované zásady trestního řízení.

⁹⁷ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. *Restorativní justice*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2022. ISBN 978-80-7251-536-3. Str. 32. Srov. VÝBORNÁ, Lucie. *Host Lucie Výborné: Petra Masopust Šachová* [online]. Praha: Český rozhlas - Radiožurnál, vysíláno dne 24. 3. 2023, 31 minut. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/dialog-s-pachatelem-trestneho-cinu-obeti-hovori-o-tom-ze-byl-moment-kdy-si-8957988>.

Úpravu odklonů podle trestního řádu také nelze mít za zcela ideální. V případě podmíněného zastavení trestního stíhání je třeba aby se obviněný k činu doznal (§ 307 odst. 1 písm. a)), obdobně je tomu u podmíněného odložení podání návrhu na potrestání. Naproti tomu, pokud má být schváleno narovnání, pak postačí, aby obviněný učinil prohlášení o tom, že daný skutek spáchal. Doznání viny je možné použít v trestním řízení dále, pokud nedošlo k rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání. V případě narovnání je situace jiná – trestní řád v ustanovení § 314 přímo zakazuje použití prohlášení podle § 309 odst. 1 v dalším řízení jako důkazu. Tibitanzlová navrhuje, aby i podmínkou podmíněného zastavení trestního stíhání, resp. také podmíněného odložení podání návrhu na potrestání, bylo toliko prohlášení viny, jako je tomu u narovnání. Významným nedostatkem v případně podmíněného zastavení trestního stíhání je také absence požadavku, aby pachatel nahradil mimo majetkové újmy a bezdůvodného obohacení také újmu nemajetkovou. Jako problematický se jeví i požadavek, aby pachatel skutku v řízení, o němž má být schváleno narovnání, podle § 309 odst. 1 písm. d) složil na účet soudu nebo státního zastupitelství částku na obecně prospěšné účely, která bude přiměřená závažnosti skutku. Zcela zde chybí zmínka o majetkových poměrech obviněného, proto tato podmínka nedopadá stejně na všechny obviněné.⁹⁸

Ščerba mezi odklony navrhuje přidat vykonání obecně prospěšných prací a peněžitý trest s podmíněným odkladem výkonu. U obou uvedených návrhů nachází inspiraci v Rakousku. Zároveň by se dalo diskutovat o lepší diferenciaci alternativních opatření, které je v současné době možné využívat zejména v řízení o přečinech. Celkově by se okruh vhodných trestných činů rozšířil s tím, že některá alternativní opatření by bylo možné využít u méně závažných skutků a jiná u trestných činů závažnějších.⁹⁹ Ve vztahu k jednotlivým alternativním trestům pak lze uvažovat o možnosti s výrokem o uložení takového trestu spojit výrok o náhradě újmy ve formě náhrady škody, náhrady nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení.

⁹⁸ TIBITANZLOVÁ, Alena. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-319-3. Str. 272-311.

⁹⁹ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9. Str. 443-447.

Závěr

Restorativní justice je koncepcí, která se v posledních desetiletích formovala na podkladě daného stavu trestní justice, jakož i poznatků z jiných vědních oborů a stavu společnosti jako takové. Jde o přístup, který je ve srovnání s tradičním – retributivním – pojetím trestního soudnictví velmi nový. I vzhledem k tomu nedisponuje restorativní justice široce rozpracovanou odbornou terminologií ani přesnými definicemi základních postupů a institutů. Proto je třeba ji v současné době pojímat jako filosofii či myšlenkový směr, který se projevuje jednak v rovině vnější – legální, tj. prostřednictvím jednotlivých právních norem vykazujících restorativní prvky, a jednak v rovině vnitřní, tedy jakým způsobem se principy, zásady a hodnoty restorativní justice uplatňují v myšlení osob majících vliv na průběh trestního řízení. Obé zmíněné má pak významný vliv na to, nakolik je možné ten který proces označit za restorativní. Cílem zastánců restorativní justice není nahrazení současné úpravy trestního řízení úpravou zcela novou a zásadně odlišnou, případně vytvoření nového paralelního systému, nýbrž obohacení a nabídnutí nových možných cest k řešení trestné činnosti, a to ve vhodných případech. Retributivní či tradiční trestní justice není protikladem restorativní justice, i když se tak v určitých bodech může jevit. Údělem klasické trestní justice je vypořádání se s každým jednotlivým trestným činem a jeho pachatelem. Naproti tomu restorativní justice přichází s alternativami, které je možné použít ve vhodných případech. Jedním z limitů restorativní justice je přístup pachatele, poškozeného a komunity k řešení následků daného trestného činu. Právě uvedené subjekty jsou pro restorativní justici klíčové a pro správný průběh restorativního procesu je nutné jejich dobrovolné a aktivní zapojení. Pokud toto neexistuje, nelze uplatnit restorativní přístup v plné míře, přestože jde uvažovat o použití některých hmotněprávních nebo procesněprávních alternativních opatření, v závislosti na okolnostech daného případu.

V návaznosti na základními principy, zásady a hodnoty restorativní justice byly v práci podrobněji popsány její jednotlivé projevy v rámci platné trestněprávní úpravy v České republice. Těžištěm přitom byla alternativní opatření, a to jak procesní – v podobě odklonů, tak hmotněprávní – v podobě alternativních trestních sankcí. Restorativní justici ale nelze v žádném případě redukovat na odklony a alternativní trestní sankce. Podle názoru autora je nejvhodnější

restorativní justici vnímat jako nový myšlenkový směr, který se na různých místech a v různém čase projevuje rozdílně. O tom svědčí i dokumenty přijímané na mezinárodní úrovni, které jen v hrubých rysech naznačují, co restorativní justice znamená a jaké mohou být její výhody, a naopak jaké má limity. Konkrétní projevy v platné právní úpravě jsou v jednotlivých státech velmi rozdílné, a to v závislosti na mnoha faktorech, kdy mezi ty nejdůležitější lze zařadit historický vývoj trestní justice a právní kulturu dané země.

V reakci na pád komunistického režimu a celospolečenské změny po roce 1989 byla stále aktuálnější potřeba rekodifikace právního řádu Československé a později České republiky. Tyto snahy se týkaly také oblasti trestního práva a významně se projevily mimo jiné přijetím nového trestního zákoníku v roce 2009. Trestní právo procesní se však doposud nové generální úpravy nedočkal, a tak je stále účinným trestní řád z roku 1961, který za dobu své platnosti prošel četnými změnami. Nejen výše dva uvedené právní předpisy trpí perspektivou restorativní justice určitými vadami a nedostatky. Některé z nich byly blíže popsány v kapitole týkající se návrhů *de lege ferenda*.

V budoucnosti lze předpokládat nejen v České republice nezanedbatelné posílení významu restorativní justice. Na jedné straně na to má vliv stále bohatší odborná literatura, podrobnější rozpracování restorativních programů a dalších procesů, inspirace ze zahraničí a stále širší spektrum případů, které lze považovat za pozitivní příklady uplatňování restorativního přístupu. Na druhé straně mají vliv některé problémy, se kterými se potýká tradiční trestní justice, a snahy o jejich účinné řešení. V souvislosti s tím byla v diplomové práci zmíněna například krize trestu odnětí svobody.

Seznam použité literatury

Monografie

DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. *Restorativní justice*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2022. ISBN 978-80-7251-536-3.

FENYK, Jaroslav et al. *Trestní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-306-0.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. doplněné a rozšířené vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-016-1.

KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice*. Sborník příspěvků a dokumentů. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. ISBN 80-7338-021-8.

MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestních věcí*. Praha: C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-756-9.

SHARPE, Susan. *Restorative justice: a vision for healing and change*. Edmonton: Edmonton Victim Offender Mediation Society, 1998. ISBN 978-0968-35950-1.

STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restorativna justícia*. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-075-8.

ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní právo hmotné*. 9. přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2022. ISBN 978-80-7598-764-8.

ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-93-9.

TIBITANZLOVÁ, Alena. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-319-3.

ZEHR, Howard. *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice*. 3. vydání. Herald Press, 2005. ISBN 978-0836135121.

ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-9029-981-4.

Časopisecké články a příspěvky ve sbornících

GADE, Christian B. N. Restorative Justice: History of the Term's International and Danish Use. In: *Nordic Mediation Research*. Ed. Anna Nylund, Kaijus Ervasti, Lin Adrian. Londýn: Springer Open, 2018, s. 27-40. ISBN 978-3-319-73018-9.

GŘIVNA, Tomáš. Zákon o obětech trestných činů. In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 22-30. ISBN 978-80-87576-39-7.

CHOVAN, Marek. Restoratívna justícia a poškodený (obeť). In: *Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Ed. Tomáš Strémy. Praha: Leges, 2017, s. 352-359. ISBN 978-80-7502-224-0.

ILIĆ, Aleksandra. Media and Restorative Justice. In: *Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Ed. Tomáš Strémy. Praha: Leges, 2017, s. 64-76. ISBN 978-80-7502-224-0.

MAREŠOVÁ, Alena. Může restorativní justice splnit jeden ze svých hlavních cílů – alespoň částečně vyprázdnit české věznice? In: *Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Ed. Tomáš Strémy. Praha: Leges, 2017, s. 103-111. ISBN 978-80-7502-224-0.

MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Vztah restorativní justice k alternativním trestům aneb hledání podstaty restorativního konceptu. In: *Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Ed. Tomáš Strémy. Praha: Leges, 2017, s. 485-508. ISBN 978-80-7502-224-0.

MAŠĽANYOVÁ, Darina a Mária ŠTERDASOVÁ. Hranice účinnosti restoratívnej justície. In: *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Ed. Tomáš Strémy. Trnava: Leges, 2015, s. 310-324. ISBN. 978-80-7502-104-5.

PROVAZNÍK, Jan. Odklony v českém trestním řízení – zvláštní subsystém trestního práva? In: *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Ed. Tomáš Strémy. Praha: Leges, 2014, s. 526-538. ISBN 978-80-7502-034-5.

ROZUM, Jan. Výzkum uplatňování mediace v České republice. In: *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Ed. Tomáš Strémy. Praha: Leges, 2014, s. 448-464. ISBN 978-80-7502-034-5.

SCHEINOST, Miroslav. Česká veřejnost a sankční politika. In: *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Ed. Tomáš Strémy. Praha: Leges, 2014, s. 41-59. ISBN 978-80-7502-034-5.

SCHEINOST, Miroslav. Sankce a jejich účinnost. In: *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Ed. Tomáš Strémy. Trnava: Leges, 2015, s. 13-20. ISBN. 978-80-7502-104-5.

SOLČANSKÁ, Adriana. Poškodený a restoratívna justícia. In: *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Ed. Tomáš Strémy. Praha: Leges, 2014, s. 477-492. ISBN 978-80-7502-034-5.

STRÉMY, Tomáš. Teoreticko-metodologické východiská restoratívnej justície. In: *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Ed. Tomáš Strémy. Praha: Leges, 2014, s. 60-72. ISBN 978-80-7502-034-5.

STRIGÁČOVÁ, Dominika. Princíp aktívnej participácie jako základný princíp restoratívnej justície. In: *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Ed. Tomáš Strémy. Praha: Leges, 2014, s. 146-166. ISBN 978-80-7502-034-5.

SZABOVÁ, Eva. Restoratívna justícia a poškodený vo vzťahu k trestnému konaniu. In: *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Ed. Tomáš Strémy. Trnava: Leges, 2015, s. 173-192. ISBN. 978-80-7502-104-5.

VRÁBLOVÁ, Miroslava. Modely restoratívnej justície v Európe. In: *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Ed. Tomáš Strémy. Praha: Leges, 2014, s. 95-103. ISBN 978-80-7502-034-5.

ZOUBKOVÁ, Ivana. Primární zásada restoratívni justice – náhrada škody. In: *Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Ed. Tomáš Strémy. Praha: Leges, 2017, s. 421-427. ISBN 978-80-7502-224-0.

Vysokoškolské kvalifikační práce

DRUNECKÁ, Eliška. *Restoratívni justice a trestní proces*. Praha, 2023. Diplomová práce. Policejní akademie České republiky v Praze, Fakulta bezpečnostně právní, Katedra trestního práva. Vedoucí práce JUDr. Tereza Dlešítková, Ph.D.

JONÁŠOVÁ, Aneta. *Restoratívni justice a její projevy v českém trestním právu*. Brno, 2017. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce doc. JUDr. Věra Kalvodová, Dr.

KLEMPERER, Jan. *Restoratívni přístup v trestním právu*. Praha, 2023. Diplomová práce. České republiky v Praze, Fakulta bezpečnostně právní, Katedra trestního práva. Vedoucí práce JUDr. Tereza Dlešítková, Ph.D.

KORBOVÁ, Alice. *Restoratívni programy jako nástroj konceptu restoratívni justice*. Praha, 2022. Diplomová práce. Policejní akademie České republiky v Praze, Fakulta bezpečnostně právní, Katedra kriminologie. Vedoucí práce doc. JUDr. Ivana Zoubková, CSc.

NOVOTNÝ, Štefan. *Projevy restoratívni justice v trestním právu*. Praha, 2022. Diplomová práce. Policejní akademie České republiky v Praze, Fakulta bezpečnostně právní, Katedra trestního práva. Vedoucí práce JUDr. Tereza Dlešítková, Ph.D.

PAJDIČOVÁ, Dominika. *Restorativní justice*. Praha, 2022. Diplomová práce. Policejní akademie České republiky v Praze, Fakulta bezpečnostně právní, Katedra kriminologie. Vedoucí práce doc. JUDr. Ivana Zoubková, CSc.

RABUŠICOVÁ, Sabina. *Restorativní justice a její pohled na řešení trestné činnosti*. Brno, 2022. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce prof. JUDr. Věra Kalvodová, Dr.

ŠEDIVÝ, Marek. *Alternativní tresty v platné právní úpravě*. Plzeň, 2021. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická, Katedra trestního práva. Vedoucí práce JUDr. Petr Škvain, Ph.D.

ŠMÍD, Daniel. *Restorativní justice a její využití při závažné trestné činnosti*. Olomouc, 2020. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta. Vedoucí práce JUDr. Petra Masopust Šachová, Ph.D.

ŠMÍDOVÁ, Diana. *Restorativní justice v trestním právu mládeže*. Praha, 2017. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze., Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce JUDr. Marie Vanduchová, CSc.

Právní normy České republiky

Zákon č. 45/2013 Sb., *o obětech trestných činů* v posledním znění.

Zákon č. 257/2000 Sb., *o Probační a mediační službě* v posledním znění.

Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* v posledním znění.

Zákon č. 141/1961 Sb., *o trestním řízení soudním* v posledním znění.

Zákon č. 209/1997 Sb., *o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti* v posledním znění.

Zákon č. 169/1999 Sb., *o výkonu trestu odnětí svobody* v posledním znění.

Zahraníční právní dokumenty a předpisy evropského práva

Rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 1999/26, o rozvoji a implementaci mediace a restorativní justice v trestních věcech (*Development and implementation of mediation and restorative justice measures in criminal justice*).

Rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 2000/14, o základních principech užití restorativních programů v trestních věcech (*Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters*).

Rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 2002/12, o základních principech užití restorativní justice v trestních věcech (*Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters*).

Rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 2016/17, o restorativní justici v trestních věcech (*Restorative justice in criminal matters*).

Rezoluce Komise pro prevenci kriminality a trestní justici č. 27/6, o restorativní justici (*Restorative justice*).

Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy CM/Rec(2018)8, o restorativní justici v trestních věcech.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV.

Elektronické zdroje

BAGAROVÁ, Simona. *Přijmout vinu. Restorativní justice řeší, jak smířit pachatele s rodinou oběti* [online]. Vitalplus.org, 3. 4. 2021. Dostupné z: <https://vitalplus.org/prijmout-vinu-restorativni-justice-resi-jak-smirit-pachatele-s-rodinou-obeti/>.

Building Bridges [online]. Mezinárodní vězeňské společenství, z. s. Dostupné z: <https://mvs.cz/building-bridges/>.

Handbook on Restorative Justice Programmes – Second Edition [online]. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime, 2020. Dostupné z: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/20-01146_Handbook_on_Restorative_Justice_Programmes.pdf.

Odklony (alternativní způsoby trestního procesu) [online]. Verejnazaloba.cz. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/vice-o-sz/vse-podstatne-o-trestnim-rizeni/odklony/>.

Pmscr.cz [online]. Probační a mediační služba České republiky. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/>.

Pravidla a standardy probační a mediační činnosti [online]. Probační a mediační služba, 2021. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/12/onas_zakladdokumenty_pravidlaastandardy_2021.pdf.

Programové prohlášení vlády České republiky [online]. Praha: Vláda České republiky, 2022. Dostupné z: <https://vlada.gov.cz/assets/jednani-vlady/programove-prohlaseni/programove-prohlaseni-vlady-Petra-Fialy.pdf>.

Restorativni-justice.cz [online]. Institut pro restorativní justici. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/>.

ŘEHÁKOVÁ, Tereza. *Restorativní programy* [online]. Praha: Institut pro restorativní justici, 2023, 12 minut. [cit. 15. 2. 2024]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?time_continue=47&v=wknT80R8m2g&embeds_referring_euri=https%3A%2F%2Frestorativni-justice.cz%2F&embeds_referring_origin=https%3A%2F%2Frestorativni-justice.cz&source_ve_path=MzY4NDIsMjg2NjY&feature=emb_logo.

Slovníky.lingea.cz [online]. Lingea. Dostupné z: <https://slovníky.lingea.cz>.

Slovník-cizich-slov.abz.cz [online]. ABZ slovník cizích slov. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php>.

Strategie Evropské unie v oblasti práv obětí (2020 – 2025) [online]. Brusel: Evropská komise, 2020. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0258>.

Strategie restorativní justice pro Českou republiku [online]. Praha: Institut pro restorativní justici, 2021. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2021/03/PROHLEDNOUT-STRATEGII-RJ-PRO-CR.pdf>.

The 5 'R's of Restorative Justice: Are They Always Applicable? [online]. Restorative Solutions. Dostupné z: <https://www.restorativesolutions.org.uk/news/the-5-r-s-of-restorative-justice-are-they-always-applicable>.

ROZUM, Jan a kol. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I.* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009. ISBN 978-80-7338-090-8. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/365.pdf>.

ROZUM, Jan a kol. *Uplatnění mediace v systému trestní justice II.* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010. ISBN 978-80-7338-097-7. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/372.pdf>.

URBANOVÁ, Anna. *Žádný právník by neměl dostudovat, aniž by věděl, co je restorativní justice* [online]. Rozhovor s Petrou Masopust Šachovou. Heroine.cz, 25. 11. 2020. Dostupné z: <https://www.heroine.cz/spolecnost/3585-zadny-pravnik-by-nemel-dostudovat-aniz-by-vedel-co-je-restorativni-justice>.

Úplný výpis ze spolkového rejstříku – Institut pro restorativní justici, z.s. [online]. Veřejný rejstřík a Sbírka listin. Dostupné z: <https://or.justice.cz/ias/ui/rejstrik-firma.vysledky?subjektId=1054401&typ=UPLNY>.

Program VIT (Victim impact training) – Vnímám i Tebe [online]. Vězeňská služba České republiky. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-pardubice/sekce/program-vit-victim-impact-training-vnimam-i-tebe>.

VÝBORNÁ, Lucie. *Host Lucie Výborné: Petra Masopust Šachová* [online]. Praha: Český rozhlas - Radiožurnál, vysíláno dne 24. 3. 2023, 31 minut. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/dialog-s-pachatelem-trestneho-cinu-obeti-hovori-o-tom-ze-byl-moment-kdy-si-8957988>.

Zehr-institute.org [online]. Zehr Institute for Restorative Justice. Dostupné z: <https://zehr-institute.org/>.

Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2022 – textová část [online]. Brno: Nejvyšší státní zastupitelství, 2023. Dostupné z: https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2023/06/Zpr%C3%A1va-o-%C4%8Dinnosti-2022-_textov%C3%A1-%C4%8D%C3%A1st.pdf.

